

1952

BRITÁNIE
JE UŽ DVANÁCT LET
POD NADVLÁDOU
NACISTŮ

C. J. SANSOM NADVLÁDA

PODAŘÍ SE TO
CHURCHILLOVU ODBOJI
ZMĚNIT?

NADVLÁDA

C.J. SANSOM

NADVLÁDA

Přeložila Petruška Šustrová

Vydalo nakladatelství BB/art s.r.o. v roce 2014

Bořivojova 75, Praha 3

Copyright © 2012 C. J. Sansom

All rights reserved.

Z anglického originálu *Dominion*

(Published by Pan Books, London, 2013)

přeložila © 2014 Petruška Šustrová

Redakce textu: Jiří Páček

Jazyková korektura: Jan Řehoř

Grafická úprava obálky: Bohumil Fencel

První elektronické vydání v českém jazyce

ISBN 978-80-7507-172-9

Památce mých rodičů
TREVORA SANSOMA (1921–2000)

a

ANN SANSOMOVÉ (1924–1990),
kteří v letech 1939–1945 snášeli strádání
a přispěli svým malým dílem k porážce nacistů.

A

ROSALITĚ,
zesnulé 19. 2. 2012,
nechť odpočívá v pokoji

„Všechna zuřivost a síla nepřítele se určitě brzy obrátí proti nám. Hitler ví, že nás na tomto ostrově musí zlomit, protože jinak by prohrál válku. Dokážeme-li se mu postavit, celá Evropa bude možná svobodná a život na celém světě se snad povznese k širým slunným výšinám. Ale jestli podlehneme, celý svět včetně Spojených států, včetně všeho, co jsme dosud znali a na čem nám záleží, se propadne do propasti nového středověku, který bude ještě zlověstnější a možná i trvalejší zásluhou zvrácené vědy.“

WINSTON CHURCHILL, 18. června 1940

Všechny události odehrávající se po páté hodině
odpolední 9. května 1940 jsou smyšlené.

Prolog

*Zasedací místnost vlády, Downing Street 10, Londýn
9. května 1940, 16.30*

CHURCHILL DORAZIL POSLEDNÍ. Jednou ostře zaklepal a vešel. Za vysokými okny umdlával teplý jarní den, na přehlídkovém prostranství Horse Guards Parade ve Whitehallu se prodlužovaly stíny. Hlavní parlamentní sekretář konzervativců Margesson seděl s premiérem Chamberlainem a ministrem zahraničí lordem Halifaxem u vzdálenějšího konce dlouhého stolu ve tvaru rakve, který vládní místnosti vévodil. Když se k nim Churchill přiblížil, Margesson, oblečený jako vždy v bezvadném černém žaketu, vstal.

„Winstone.“

Churchill na Margessona kývl a ostře se mu podíval do očí. Margesson, který byl Chamberlainův člověk, mu ztěžoval život, když v předválečných letech vystupoval proti stranické politice vůči Indii a Německu. Churchill se obrátil k Chamberlainovi a Halifaxovi, jenž byl premiérovou pravou rukou, když vláda konejšila Německo. „Neville. Edwarde.“ Oba vypadali špatně; dnes nebylo ani stopy po obvyklém polovičním úšklebku ani po prostořeké aroganci, která od Chamberlaina včera odvrátila Dolní sněmovnu při debatě o vojenské porážce v Norsku. Devadesát konzervativců hlasovalo s opozicí nebo se zdrželi; Chamberlain odešel ze sněmovny následován výkřiky „Jdi!“. Premiér měl červené oči z nevyspání nebo možná od slz – být bylo těžké si představit Nevillea Chamberlaina plakat. Poslední slova kolující včera večer v kuloárech Dolní sněmovny zněla, že jeho vedení nemůže vydržet.

Halifax vypadal o něco lépe. Neobyčejně vysoké, hubené tělo měl ministr zahraničí jako vždy vzpřímené, ale obličej smrtelně bledý, bílou kůži napjatou přes dlouhé kostnaté rysy. Šuškal se, že váhal převzít funkci, neměl na premiérství žaludek – doslova, protože ho ve chvílích stresu sužovaly trýznivé bolesti břicha.

Churchill oslovil Chamberlaina – hlubokým zasmušilým hlasem šišlavě pronesl: „Jaké jsou poslední zprávy?“

„Na belgických hranicích se hromadí další německé síly. Útok může přijít kdykoli.“

Chvilku bylo ticho a tikot starožitných cestovních hodin na mramorové křbové římse najednou zněl hlasitě.

„Posadte se prosím,“ řekl Chamberlain.

Churchill si vzal židli. Chamberlain klidným smutným tónem pokračoval: „Diskutovali jsme značně dlouho o včerejším hlasování sněmovny. Máme pocit, že s mým setrváním v premiérském křesle jsou velké problémy. Myslím, že musím odejít. Má podpora ve straně slábně. Kdyby mělo dojít k hlasování o důvěře, budou ti, kdo se včera zdrželi, hlasovat proti vládě. A to, co se ozývá z labouristické strany, naznačuje, že vstoupí do koalice jedině s novým premiérem. Je nemožné, abych při tak velkých osobních antipatiích pokračoval.“ Chamberlain se znovu podíval na Margessona, skoro jako by toužil po podpoře, ale hlavní sekretář jen smutně pokýval hlavou a řekl: „Pokud máme teď mít koalici, a tu mít musíme, je národní jednota nepostradatelná.“

Při pohledu na Chamberlaina ho Churchill nedokázal litovat. Premiér ztratil všechno; dva roky se snažil vyhovět Hitlerovým požadavkům, věřil, že fűhrer vznesl poslední územní nárok v Mnichově, ale ten pár měsíců poté vpádl do Československa a pak do Polska. Po pádu Polska následovalo sedm měsíců bez vojenských akcí, „podivná válka“. Minulý měsíc řekl Chamberlain Dolní sněmovně, že Hitlerovi už na jarní tažení „ujel vlak“ – jenže nato Hitler vpádl do Norska a okupoval je, přičemž odrazil britské síly. Na řadě mohla být Francie. Chamberlain se díval střídavě na Churchilla a na Halifaxe. Pak zas promluvil, stále ještě bezvýrazným hlasem. „Je to na jednom z vás. Byl bych ochoten, pokud byste si přáli, sloužit pod kterýmkoli z vás.“ Churchill kývl a zaklonil se na židli. Podíval se na Halifaxe, který na něj hleděl chladně a zkoumavě. Churchill věděl, že Halifax drží skoro všechny trumfy, že ho za příštího premiéra chce většina konzervativců. Byl vicekrálem Indie, služebně byl jako ministr starší – chladný, spolehlivý, olympský aristokrat, měl důvěru i respekt. A většina toryů Churchillovi nikdy neprominula jeho liberální minulost ani opozici vůči vlastní straně ve věci Německa, hleděli na něj jako na dobrodruha, nespolehlivého člověka, který postrádá úsudek. Chamberlain chtěl Hali-

faxe stejně jako Margesson a většina kabinetu. A stejně jako, jak Churchill věděl, král, který byl Halifaxovým přítelem. Halifaxovi však chyběl elán. Churchillovi se Hitler hnusil, ale Halifax pojímal nacistického vůdce s jistým aristokratickým opovržením. Jednou řekl, že jediní, komu Hitler ztížil život v Německu, byla hrstka odborářů a Židů.

Churchill to nicméně měl dobré u veřejnosti, protože loni v září byla vyhlášena válka a Chamberlain ho musel povolat zpátky do kabinetu, když se nakonec ukázalo, že měl ve svých varováních před Hitlerem pravdu. Jenže jak s tím hrát? Churchill se pevněji usadil na židli. *Neříkej nic*, pomyslel si, pozoruj, jaký postoj má Halifax, jestli tu práci vůbec chce, a nakolik.

„Winstone,“ začal Chamberlain tázavým tónem. „Byl jste včera při debatě na labouristy velmi tvrdý. A vždycky jste byl jejich zuřivý protivník. Myslíte, že to pro vás může být překážka?“

Churchill neodpověděl, ale prudce vstal, přešel k oknu a vyhlédl do jasného jarního odpoledne. *Neodpovídej*, myslel si. *Ať se Halifax projeví.*

Starožitné hodiny na krbové římsě odbily vysokým tónem cinkavě pátou. Když skončily, začal Big Ben hlučně odbíjet celou. Dozněl poslední tón a Halifax konečně promluvil.

„Myslím,“ řekl, „že bych pro vyjednávání s labouristy měl lepší pozici.“

Churchill se obrátil a hleděl na něj, najednou vztekle. „Rozhodnutí, před která budete postaven, Edwarde, budou strašlivá.“ Halifax vypadal unaveně, zoufale nešťastně, ale ve tváři se mu teď zračilo odhodlání. Nakonec v sobě přece jen našel tvrdost.

„A právě proto bych vás, Winstone, rád měl po boku v novém menším válečném kabinetu. Byl byste ministrem obrany a nesl byste celou odpovědnost za vedení války.“

Churchill zvažoval nabídku a pomalu pohyboval těžkou čelistí ze strany na stranu. Kdyby nesl odpovědnost za válečné úsilí, možná by mohl Halifaxe ovládnout, stát se faktickým premiérem, jen podle funkce ne. Všechno záleželo na tom, koho dalšího by Halifax jmenoval. Zeptal se: „A ostatní? Koho budete jmenovat?“

„Z konzervativců vy, já a Sam Hoare; myslím, že to nejlíp odráží rozložení názorů ve straně. Attleeho za labouristy a Lloyda George, aby zastupoval zájmy liberálů, a jako národního hrdinu, člověka, který nás dovedl k vítězství v roce 1918.“ Halifax se obrátil k Chamberlainovi. „Myslím, že byste mohl teď být nejužitečnější, Neville, jako hlava Dolní sněmovny.“

To byly špatné zprávy, ty nejhorší. Lloyd George přes svůj nedávný obrat celá třicátá léta Hitlera zbožňoval, říkal mu německý George Washington. A Sam Hoare, ten arcusmiřovač a Churchillův starý nepřítel. Attlee byl přes svou ostýchavost bojovník, ale ve dvou by byli v menšině.

„Lloydu Georgeovi je sedmdesát sedm let,“ řekl Churchill. „Stačí na to, co bude muset nést?“

„Myslím, že ano. A bude dobrý pro povznesení morálky.“ Halifaxův hlas už zněl rozhodněji. „Winstone,“ řekl, „velice rád bych vás měl v tuto hodinu vedle sebe.“

Churchill váhal. Takový válečný kabinet by ho svazoval. Věděl, že se Halifax rozhodl premiérství přijmout jen zdráhavě a z povinnosti. Věděl, že udělá, co může, ale srdcem nebude v boji, který nadcházel. Jako tolik jiných bojoval ve Velké válce a měl strach vidět všechno to prolévání krve znovu.

Chvilku Churchill uvažoval o odstoupení z kabinetu, ale čeho dobrého by tím dosáhl? A Margesson měl pravdu: veřejná jednota byla teď nejdůležitější. Udělá, co bude moci, pokud bude moci. Už si ten den myslel, že konečně nadchází jeho hodina, ale nenadešla, ještě ne. „Budu pod vámi pracovat,“ řekl s těžkým srdcem.

První kapitola

Listopad 1952

SKORO VŠICHNI PASAŽÉŘI, KTERÍ jeli metrem na Victorii, cestovali jako David a jeho rodina na nedělní přehlídku v Den vzpomínek. Bylo chladné ráno a muži i ženy měli černé zimní kabáty. Šály a kabelky byly rovněž černé nebo matně hnědé a barevně zářily jen červené vlčí máky zastrčené v knoflíkových dírkách. David zavedl Sarah a její matku do vozu, našli dvě prázdné dřevěné lavice a posadili se proti sobě. Když metro oddrkotalo z Kenton Station, rozhlédl se David kolem sebe. Všichni vypadali smutně a zamyšleně, jak bylo toho dne přiměřené. Cestovalo poměrně málo starších mužů – většina válečných veteránů, jako otec Sarah, už v centru Londýna byla a připravovali se na pochod kolem symbolického pomníku. David byl sám také veteránem druhé války, krátkého konfliktu, kterému lidé říkali Dunkerská kampaň nebo Židovská válka, podle politického vkusu. Avšak David, který sloužil v Norsku, a další pozůstalí z poražené, ponížené armády – po jejímž ústupu z Evropy tak rychle následovala britská kapitulace – neměli na těchto oslavách co dělat. Neúčastnili se jich ani britští vojáci, kteří umírali v nekonečných konfliktech v Indii a nyní v Africe, jež začaly po mírové smlouvě z roku 1940. Den vzpomínek teď měl politický podtón: připomínka vraždění v letech 1914–1918, když spolu Británie a Německo bojovaly – připomínka, že se to už nesmí nikdy stát. Británie musí zůstat německým spojencem.

„Je strašně zataženo,“ řekla matka Sarah. „Doufám, že nebude pršet.“

„Všechno bude v pořádku, Betty,“ uklidnil ji David. „Podle předpovědi jen zůstane zataženo.“

Betty přikývla. Drobné boubelaté paní bylo kolem šedesátky a celý její život se točil kolem péče o otce Sarah, který přišel na Sommě v roce 1916 o půlku obličejů.

„Pro Jima je strašně nepříjemné pochodovat v dešti,“ řekla. „Voda mu zateče za protězu a on ji samozřejmě nemůže sundat.“

Sarah vzala matku za ruku. Její hranatý obličej s kulatou bradou – otcovou bradou – vypadal důstojně. Dlouhé, světlé, na konci zkadeřené vlasy rámoval prostý černý klobouk. Betty se na ni usmála. Metro zastavilo ve stanici a nastoupilo hodně lidí. Sarah se obrátila k Davidovi. „Je víc pasažérů než obvykle.“

„Lidé se, myslím, chtějí poprvé podívat na královnu.“

„Doufám, že v pořádku najdeme Stevea a Irene,“ řekla už zase znepokojená Betty.

„Řekla jsem jim, že se sejdeme u pokladny na Victorii,“ odpověděla jí Sarah. „Budou tam, miláčku, neměj starosti.“

David se podíval z okna. Na odpoledne strávené se sestrou své manželky a jejím mužem se netěšil. Irene byla dost dobromyslná, ačkoliv měla plno hloupých nápadů a nikdy nepřestávala mluvit, ale David nesnášel Stevea, jeho lísavý šarm a aroganci ani jeho černokošilácké politické názory. Bude se muset snažit držet jazyk za zuby, jako obvykle.

Vlak s trhnutím zastavil těsně před ústím tunelu. Někde zaskřípaly brzdy. „Dneska ne,“ řekl někdo. „Zpoždění jsou čím dál horší. Je to ostuda.“ Venku David uviděl, že trať shlíží na vyrovnané řady domků z typických londýnských cihel potřísněných sazemi. Z komínů stoupal šedý kouř, na dvorcích se sušilo pověšené prádlo. Ulice byly prázdné. Výloha obchodu s potravinami hned pod nimi byla viditelně označená *Zde se přijímají přídělové lístky*. Pak sebou vlak náhle škulbl a vjel do tunelu, ale jen se zachvěl a za chvíli znovu zastavil. David viděl, jak se mu obličej odráží v temném okně, hlava zarámovaná mohutným tmavým kabátem se širokými klopami. Buřinka mu přikrývala krátké černé vlasy, vidět bylo jen pár vzpurných kadeří. Hladké pravidelné rysy působily, že vypadal mladší než na pětatřicet, zdánlivě ničím nepoznamenaný. Najednou mu vytanula vzpomínka z dětství, refrén, který matka opakovala návštěvicím: „Není to hezký chlapeček, no nesnědly byste ho?“ Když to pronášela svým ostrým dublinským nářečím, musel se kroutit rozpaky. Na mysl mu přišla další nezvaná vzpomínka, jak mu bylo sedmnáct a vyhrál pohár ve školní potápěčské soutěži. Pamatoval si, jak stojí vysoko na prkně, hluboko pod ním moře obličejů, prkno se mu lehce zachvívá pod nohama. Dva kroky dopředu a pak skok dolů, do velké hladiny klidné vody, chvilka strachu a potom rozjařenost z ponoření do ticha.

• • •

Na Victorii čekali Steve a Irene. Irene, starší sestra Sarah, byla také štíhlá a světlavá, ale měla v bradě důlek jako matka. Na černém kabátě měla tlustý kožšínový límec. Steve byl hejskovsky hezký a s tenkým černým knírem vypadal jako nějaký chudý Errol Flynn. Na silně napomádované hlavě seděl černý klobouk – když David třásl švagrovi rukou, cítil chemický zápach.

„Tak jak jde úředničina, brachu?“ zeptal se Steve.

„Přežívám,“ usmál se David.

„Pořád na stráži impéria?“

„Tak nějak. A co kluci?“

„Jsou skvělí. Každý týden jsou větší a hlučnější. Můžeme je přivést napřesrok, až budou starší.“ David zahlédl, jak Sarah přeběhl přes tvář stín, a věděl, že si vzpomněla na jejich mrtvého syna.

„Měli bychom si pospíšit, sedneme na metro do Westminsteru,“ řekla Irene. „Podívejte se na všechny ty lidi.“

Připojili se k davu mířícímu na eskalátor. Zástup je stlačil dohromady, museli zpomalit a jen se tiše posouvat a Davidovi to na chvíli připomnělo vojenské časy, rok 1940, kdy se se zbytkem unavených vojáků ploužil na lodě, které britské síly evakuovaly z Norska.

Zahnuli na Whitehall. Davidův úřad byl za památníkem padlým a muži, kteří šli kolem, stále ještě smekali klobouky, když ho míjeli, uctivě a uvědoměle, ale každým rokem méně a méně – Velká válka skončila už před čtyřiatřiceti lety. Obloha byla šedobílá, vzduch chladný. Lidem se dech měnil v páru, když se tlačili – klidně a zdvořile – na místa za nízkými kovovými zábranami naproti vysokému bílému obdélníku pomníku za řadu policistů v těžkých kabátech. Někteří byli obyčejní strážníci v přílbách, ale hodně jich bylo ze Zvláštních pomocných sborů; ti měli ploché čapky s kšiltem a tenké modré uniformy. Když byly tyto Pomocné sbory ve čtyřicátých letech vytvořeny, aby si poradily se sílícími občanskými nepokoji, říkal Davidův otec, že mu připomínají Black and Tans, násilnické veterány ze zákopů, které Lloyd George naverboval k rozšíření policie během irské války za nezávislost. Všichni byli ozbrojení.

Slavnost se v posledních několika letech změnila; hlídkující muži už na přehlídce nestáli kolem pomníku, kde blokovali veřejnosti výhled, a za

bariérami byla na špalky položena dřevěná prkna, aby lidem poskytla výhodnější místa. Patřilo to k tomu, čemu premiér Beavebrook říkal „demystifikace věci“.

Rodině se povedlo najít dobré místo naproti Downing Street a velké viktoriánské budově, v níž sídlilo ministerstvo pro dominia, kde David pracoval. Za bariérami ohrazujícími ze tří stran prázdné náměstí kolem památníku už zabrali svá místa politici a náboženští vůdci. Vojáci byli ve slavnostních uniformách, arcibiskup Headlam stojící v čele té části církve, která se neoddělila na protest proti jeho kompromisům s režimem, v krásném zeleném a zlatém rouchu. Vedle nich stáli policisté a velvyslanci, každý držel věnec. David si je prohlížel; byl tam premiér Beaverbrook se svráštělým obličejem opičky a širokými masitými ústy svěšenými v projevu lítosti. Čtyřicet let, od té doby, co přijel do Anglie z Kanady, se nad ním vznášely obchodní skandály. Beaverbrook propojoval stavební a novinářskou říši s manévrováním v politice, prosazoval na veřejnosti a u politiků své záležitosti svobodného podnikání, impéria a appeasementu. Důvěřoval mu málokdo, nevolil ho nikdo a poté, co v roce 1945 zemřel jeho bezprostřední předchůdce Lloyd George, ho koalice udělala premiérem.

Vedle Beaverbrooka stál lord Halifax, premiér, který kapituloval po pádu Francie. Převyšoval ho víc než o hlavu. Halifax byl už holohlavý, mrtvolně bledou tvář mu popelavě stínil klobouk a hluboko zapadlýma očima podivně nepřítomně pozoroval dav. Vedle něj stáli Beaverbrookovi koaliční kolegové: vysoký a komisně vzpřímený ministr vnitra Oswald Mosley, ministr pro Indii Enoch Powell, zasmušile mrzutý a s černým knírem, který vypadal na mnohem víc než na svých čtyřicet, hubený a aristokratický vedoucí ministerstva pro dominia a Davidův šéf Swinton, ministr zahraničí Rab Butler s nafouklým žabím obličejem a koaliční vůdce labouristů Ben Greene, jedna z nemnoha labouristických osobností, které ve třicátých letech obdivovaly nacisty. Když se labouristé v roce 1940 rozdělili, menšinu, která byla pro dohodu a šla do koalice s Halifaxem, vedl Herbet Morrison; ten patřil k politikům plně pohlcovaným ambicemi. V roce 1943 však pro něj už byla míra britské podpory Německu příliš vysoká, takže odstoupil, stejně jako konzervativce Sam Hoare; oba se stáhli do soukromého života na svých panstvích.

V tmavých kabátech tam stáli také představitelé dominií; David některé vysoké komisaře znal z práce, jako zavalitého a zakaboněného Vorstera

z Jižní Afriky. A vedle nich další velvyslanci reprezentující další národy, které bojovaly ve Velké válce: německý Rommel, Mussoliniho zeť Ciano, velvyslanci Francie a Japonska, Joe Kennedy z Ameriky. Rusko tam však zástupce nemělo, Británie byla jako německý spojenec se Sovětským svazem stále oficiálně ve válečném stavu, byť neměla žádné vojáky, které by mohla obětovat obřimu mlýnku na maso, německo-sovětské válce, jež se vedla už jedenáct let na frontě táhnoucí se bezmála dva tisíce kilometrů.

Opodál stála skupinka mužů kolem kamery, obrovského přístroje vyzdobeného ze strany emblémem BBC, od něhož se plazily silné kabely. Vedle ní bylo vidět mohutně stavěného Richarda Dimblebyho, jak mluví do mikrofonu, ale byl příliš daleko, než aby David něco slyšel.

Sarah se zachvěla a mnula si ruce v rukavicích. „Jémine, to je zima. Chudák táta si to užije, až bude čekat na začátek průvodu.“ Podívala se na prostý bělostný pomník. „Bože, je to všechno tak smutné.“

„Aspoň víme, že se už nikdy nemáme pouštět do války s Německem,“ řekla Irene.

„Podívejte se, tamhle je,“ řekla tiše a uctivě Betty.

Z ministerstva vnitra vyšla královna. Doprovázely ji královna matka a babička, stará královna Mary, podkoní jim neslí věnce, královna se postavila na své místo před arcibiskupem. Hezká mladá tvář se špatně hodila k černému oblečení. Bylo to jedno z jejích prvních veřejných vystoupení od letošní smrti jejího otce. David si pomyslel, že vypadá unaveně a polekaně. Její výraz mu připomínal zesnulého krále v roce 1940, kdy Jiří VI. jel po Whitehallu v otevřeném voze vedle Adolfa Hitlera při führerově státní návštěvě po podpisu berlínské mírové smlouvy. David, který se ještě zotavoval z omrzlin utrpených v Norsku, sledoval tu ceremonii v nové televizi, kterou jeho otec koupil jako jeden z prvních v ulici, když BBC obnovila vysílání. Bylo vidět, že Hitler je v sedmém nebi, rozzářený, uzardělý a červenolící – konečně se mu splnil sen o spojenectví s árijskými Brity. Usmíval se a mával tichým davům, ale král seděl s kamenným výrazem, jen občas zdvihl ruku, tělo odvrácené od Hitlera. Poté Davidův otec řekl, že to „stačilo“, že odchází žít ke svému bratrovi na Nový Zéland, a David by tam měl také přijet, kdyby věděl, co je pro něj dobré, nehledě na jeho práci ve státní službě. Díky Bohu, dodal pročitěně, že se toho nemusela dožít Davidova maminka.

Sarah hleděla na královnu. „Chudinka,“ řekla.

David se letmo rozhlédl a velmi tiše řekl: „Nemusela ze sebe nechat udělat jejich loutku.“

„A jakou měla jinou možnost?“

David neodpověděl.

Lidé v zástupu se podívali na hodinky, poté všichni ztichli a smekli, když z Westminsteru Big Ben odbíjel jedenáctou. Pak se do ticha rozlehl překvapivě hlučný výstřel z děla označující chvíli, kdy v roce 1918 zbraně umlkly. Všichni sklonili hlavu na dvě minuty ticha a vzpomínali, jak strašně draho Británie zaplatila za vítězství ve Velké válce, anebo možná, jako David, za porážku v roce 1940. Po dvou minutách vystřelilo polní dělo na Horse Guard Parade znovu a ukončilo mlčení. Trubač zatroubil nesmírně oblíbenou a smutnou „večerku“. Dav poslouchal, hlavy odhalené v zimním chladu, jen občas se ozvalo dušené zakašláání. David se pokaždé při obřadu divil, že se nikdo v zástupu nerozpláče nebo při vzpomínce na nedávnou minulost nepadne s křikem na zem.

Dozněl poslední tón. Pak mladá královna za zvuků Smutečního pochodu, který hrál orchestr gardové brigády, nesla věnec vlčích máků. Vypadal příliš velký, než aby ho mohla unést, položila ho k pomníku a zůstala stát se skloněnou hlavou. Pomalu kráčela nazpět na své místo a královna matka za ní. „Je moc mladá na to, aby byla vdova,“ řekla Sarah.

„Ano.“ David si všiml ve vzduchu lehkého závanu kouře, a když se letmo podíval na Whitehall, spatřil jemný opar. Večer bude mlha.

Své věnce položil i zbytek královské rodiny a po nich vojenští velitelé, premiér a politici a pak představitelé vlád impéria. Podstavec působivého jednoduchého pomníku byl už pokrytý temně zelenými věnci s červenými vlčími máky. Dopředu vystoupil jeden z vítězů kampaně ve Francii v roce 1940, Erwin Rommel, vojensky vzpřímený a upravený, se Železným křížem na prsou, hezký obličej přísný a smutný. Věnec, který nesl, byl obrovský, ještě větší než ten královnin. Uprostřed byla na bílém pozadí svastika. Položil věnec a dlouhou chvíli stál se skloněnou hlavou, než se obrátil. Za ním čekal Joseph Kennedy, dlouholetý americký velvyslanec, který byl na řadě.

Pak se někde za Davidem najednou ozval křik: „Pryč s vládou nacistů! Ať žije demokracie! Do odboje!“ Così přeletělo nad hlavami davu a prásklo Rommelovi u nohou. Sarah se zajíkla. Irene a několik dalších žen v davu ječely. Na schodech pomníku a na spodku Rommelova kabátu byly najednou červené skvrny a David si chvíli myslel, že je to krev, že někdo

hodil bombu, ale pak uviděl pod schody na chodníku plechovku barvy s rozprašovačem. Rommel necouvl, zůstal stát, kde byl. Velvyslanec Kennedy v panice uskočil. Policisté sáhli po obušcích a pistolích. Skupina vojáků s napřaženými puškami postoupila vpřed. David viděl, jak spěšně odvádějí královskou rodinu.

„Pryč s nacisty!“ volal někdo z davu. „My chceme Churchilla!“ Policisté už překročili zábrany. Také několik mužů v davu vytáhlo zbraně a zuřivě se rozhlíželi: příslušníci Zvláštního oddělení v civilu. David přitáhl Sarah k sobě. Dav se rozdělil a nechal projít policii a David zahlédl napravo od sebe nějakou tahanici. Viděl, jak se zvedá obušek, slyšel, jak někdo povzbuzuje policisty křikem „Chyťte toho parchanta!“

Sarah řekla: „Ach Bože, co se to děje!“

„Nevím.“ Irene držela Betty, stará paní plakala, zatímco Steve zíral na tu melu a mračil se jako čert. Všichni v davu teď mluvili a ze ševelícího mumlání bylo občas slyšet výkřiky. „Zatracený komunisti, dejte jim po palici!“ „Mají pravdu, vyžeňte Němce!“

Jeden britský generál, vysoký člověk s opáleným obličejem a šedým knírem, vystoupil na schody památníku s megafonem, prodral se mezi věnci a vyzval dav k pořádku.

„Chytili je?“ zeptala se Sarah Davida. „Neviděla jsem tam.“

„Ano. Myslím, že jich bylo jen pár.“

„Je to mizerná zrada!“ řekl Steve. „Doufám, že ty parchanty pověsí.“

Obřad pokračoval položením zbývajících věnců a potom krátkou bohoslužbou, kterou celebroidal arcibiskup Headlam. Mikrofon přenášel jeho modlitbu se zvláštní kovovou ozvěnou.

„Ó Pane, shlédni na nás, když vzpomínáme na statečné muže, kteří padli v boji za Británii. Vzpomínáme na legie těch, kdo padli v letech 1914 až 1918 ve velkém a tragickém konfliktu, který nás stále ještě všechny poznamenává zde i po celé Evropě. Pane, vzpomeň na bolest těch, kdož se zde dnes shromáždili, kteří ztratili své milované. Utěš je, utěš je.“

Pak následovala přehlídka: tisíce vojáků, mnozí už staří, v řadách hrdě pochodovaly, vojenská kapela hrála populární melodie z Velké války a každá jednotka položila věnec. David a jeho rodina jako vždycky vyhlíželi tatínka Sarah, ale nezahlédli ho. Stupně pomníku byly stále ještě skropeny červení a mezi věnci vynikala Rommelova svastika. David uva-

žoval, kdo byli ti demonstranti. Možná jedna z nezávislých pacifistických skupin; Odboj by Rommela zastřelil, zastřelil by spoustu nacistů pobývajících v Británii, ale měl strach z odvety. Chudáci – ať byli, kdo byli, dostanou teď výprask ve vyšetřovací centrále Zvláštního oddělení, nebo dokonce ve sklepě Senate House, nynějšího německého velvyslanectví. Byl to přece útok na Rommela, takže britská policie možná demonstranty předá. David se cítil bezmocný. Ani Steveovi neodporoval. Musel si totiž držet své krytí nedotčené, nikdy nevykročit z řady, snažit se hrát vzorného státního úředníka. A kvůli minulosti rodiny Sarah o to víc. David pocítil osten bezdůvodné podrážděnosti vůči manželce.

Pohlédl zpátky na veterány. Kolem pochodoval asi šedesátiletý starý muž, tvář přísnou a vzdornou, prsa hrdě vypjatá. Na jedné straně kabátu měl připnutou řadu medailí, ale na druhé byla našita velká jasně žlutá Davidova hvězda. Židé věděli, že se mají nyní stáhnout ze světelných reflektorů, neupoutávat pozornost, ale tenhle stařec měl svou hlavu a šel na přehlídku s výraznou hvězdou, i když mohl nosit jen odznak s malou Davidovou hvězdou na klopi, jaké museli teď mít všichni Židé, velice britsky, decentně.

Někdo v davu vykřikl „Židák!“. Stařec sebou netrhl, ale David ano, zalomcoval jím vztek. Věděl, že má podle zákona také nosit žlutý odznak a neměl by pracovat ve státní správě, protože tuto práci měli Židé zakázanou. Ale jediný, kdo věděl, že jeho matka byla osoba vzácného druhu, irská Židovka, byl Davidův otec, a ten byl víc než pětaticet tisíc kilometrů odtud. Poloviční Žid byl nyní v Británii prostě Žid a trestem za zatajení totožnosti byla neomezená vazba. Při sčítání lidu v roce 1941, kdy byli lidé poprvé dotázáni na své náboženské vyznání, se David prohlásil za katolíka. Dělal to také pokaždé při obnovování průkazu a uvedl to i při sčítání v roce 1951, kde byla také otázka na židovské rodiče a prarodiče. Třebaže to David často v mysli potlačil, někdy se v noci vyděšeně probouzel.

Zbytek oslav proběhl bez narušení a pak se sešli s otcem Sarah Jimem, vrátili se do pseudotudorovského dvojdomku, v němž v Kentonu bydleli Sarah a David, a Sarah všem uvařila večeři. Jim o hozené barvě nic nevěděl, dokud mu to rodina neřekla, i když si červených skvrn na pomníku všiml. Na zpáteční cestě o tom skoro nic neřekl a ani David a Sarah o tom nemluvili, ale Irene a zejména Steve byli plni rozhořčeného pobouření. Když přišli domů, navrhl Steve, aby se podívali na zprávy, co budou říkat o útoku.

David pustil televizi a přestavěl židle, aby na ni viděli. Nezamlouvalo se mu, jak to teď bylo ve většině domů, kde byl nábytek uspořádán kolem televize; za posledních deset let se vlastnictví přístroje, kterému někteří pořád ještě říkali debilizátor, rozšířilo na polovinu obyvatel. Vlastnictví televize vyznačovalo dělicí čáru mezi chudými a bohatými. Začínala přebírat národní život. Na zprávy nebyl vhodný čas, běžel dětský seriál, dramatizace nějakého dobrodružného příběhu o Bulldogu Drummondovi, zobrazujícího imperiální hrdiny a zrádné domorodce. Sarah jim přinesla čaj a David dal kolovat krabičku s cigaretami. Pohlédl na Jima. Jeho tchán se sice po Velké válce obrátil k pacifismu, ale vždycky se účastnil přehlídky v Den vzpomínek; jakkoli si hnušil válku, ctil své staré druhy. David uvažoval, co si myslí o hozené barvě, ale Jimova protézová maska byla obrácená k němu. Byla to dobrá protéza, dobře seděla a měla přirozenou barvu, na namalovaném oku byly dokonce umělé řasy. Sarah se jednou přiznala, že když byla malá, děsila ji neumělá maska z tenkého kovového plátku, kterou tatínek tehdy nosil, a když mu jednou seděla na klíně, rozplakala se a Irene ji musela odvést. Maminka řekla, že je ošklivá sobecká holka, ale Irene, která byla o čtyři roky starší, se jí zastala a řekla: „Nesmíš si z toho nic dělat. Tatínek za to nemůže.“

Začaly zprávy. Dívali se, jak mladá královna klade věnec, a poslouchali zvukné a zdvořilé zpravodajství Dimblebyho. BBC však incident s Rommelem neukázala, prostě přešla od reprezentantů dominií, kteří kladli věnce, k velvyslanci Kennedymu. Obrazovka blikla, ale toho by si člověk nevšiml, leda by na to čekal, a komentář běžel bez přerušení – technici v BBC museli později záznam upravovat.

„Nic,“ řekla Irene.

„Museli rozhodnout, že to nebudou vysílat.“ Sarah se přišla podívat z kuchyně, celá zčervenala od vaření.

„Divili byste se, co jiného ještě nehlásí,“ řekl Jim potichu.

Steve se k němu obrátil. Měl na sobě jeden ze svých zářivě barevných svetrů, v němž se nepůvabně rýsovalo jeho kulaté břicho. „Nechtějí lidi rozrušovat,“ řekl. „Aby viděli, že se něco takového stalo na Den vzpomínek.“

„Ale lidé se to stejně dozvědí,“ řekla Irene zlostně. „Uvidí, co dělají ti hnušní teroristé. A ještě před chudinkou královnou! Není divu, že je ji tak málokdy vidět na veřejnosti. Je to ostuda!“

Pak promluvil David, nedokázal se ovládnout. „Takové věci se stávají, když lidé nesmějí protestovat proti svým pánům.“

Steve se na něj obrátil. Pořád měl vztek a hledal, čeho se chytit. „Předpokládám, že myslíš Němce.“

David vyhýbavě pokrčil rameny, i když by nejradši vyrazil Steveovi zuby. Jeho švagr pokračoval. „Němci jsou naši partneři a je to pro nás štěstí.“

„Štěstí pro ty, kdo mají peníze a obchodují s nimi,“ odfrkl David.

„Co to má, sakra, znamenat? Narážíš na můj podnik v Anglicko-německé společnosti?“

David se na něj zamračil. „To sedí.“

„Radši bys měl ve vedení lidi z Odboje, co? Churchilla – pokud je ten starý válečný štvác ještě naživu – a bandu komunistů, které by si přivedl. Vraždí vojáky a vyhazují lidi do vzduchu – jako tu holčičku, která minulý týden šlápla v Yorkshire na jednu jejich minu.“ Obličej mu začal rudnout.

„Prosím vás,“ řekla ostře Sarah. „Nezačínejte se hádat.“ Vyměnila si pohled s Irene.

„Dobrá,“ ustoupil Steve. „Nechci dál špinit den, který už ty svině pošpinily. Pokud jde o státní úředníky, mají být nestranní,“ dodal sarkasticky.

„Co to mělo být, Steve?“ zeptal se David ostře.

„Nic,“ řekl Steve a zvedl ruce dlaněmi nahoru. „Mír.“

„Rommel,“ řekl Jim smutně. „Byl vojákem ve Velké válce jako já. Kdyby jen Den vzpomínek nebyl tak vojenský. Pak by lidé nemuseli mít potřebu protestovat. Povídá se, že je Hitler těžce nemocný,“ dodal. „Vůbec se teď neukazuje ve vysílání. A s podporou demokratů v Americe možná přijdou změny.“ Usmál se na manželku. „Vždycky jsem říkal, že přijdou, když dost dlouho počkáme.“

„Jsem si jistý, že kdyby byl pan Hitler nemocný, řekli by nám to,“ řekl Steve přezíravě. David pohlédl na Sarah, ale neřekl nic.

Pak, když zbytek rodiny odjel Steveovým malým Morrisem, se David a Sarah pohádali. „Proč se s ním musíš vždycky před každým chytnout?“ ptala se Sarah. Vypadala vyčerpaně; celé odpoledne obsluhovala rodinu, měla teď zplihlé vlasy a chraptivý hlas. „Před tatínkem, a zrovna dneska.“ Zaváhala a pak trpce pokračovala: „Byli jste jediní, kdo mi léta říkal, abych se držela od politiky dál, že je bezpečnější zůstat zticha.“

„Já vím. Promiň. Ale Steve nedokáže držet tu svou zatracenou hubu. Dneska toho bylo právě dost, až moc.“

„Jak myslíš, že je při těch hádkách Irene a mně?“

„Nemáte ho o nic radši než já.“

„Musíme se s ním smířit. Kvůli rodině.“

„Jo, a já k němu půjdu na návštěvu, podívám se na fotku na římse u krbu, na které je se svými kamarády se Speerem, uvidím jeho knihy od Mosleyho a Protokoly sionských mudrců v knihovničce,“ řekl David ztěžka. „Nevím, proč se nedá k černokošiláčům a nedělá s nimi. Ale to by musel cvičit, přišel by o nějaké sádlo.“

Sarah nečekaně začala křičet. „Copak jsme si už neužili dost? Ne?“ Vyřítla se z obývacího pokoje a David slyšel, jak šla do kuchyně a zabouchla za sebou dveře. Vstal a začal sbírat špinavé talíře a příbory do pojízdného servírovacího stolku. Odvezl ho do malé haly. Když míjel schodiště, nemohl odolat, aby se nepodíval na roztrhané tapety na horním a dolním konci schodů, kde stály malé zábrany. Říkali si se Sarah od té doby, co Charlie zemřel, že pořídí nové tapety. Ale nikdy se k tomu nedostali, jako k tolika jiným věcem. Měl by za ní na chvilku zajít, omluvit se, pokusit se trochu překonat stále se zvětšující propast. Jenže věděl, že se ve skutečnosti překrýt nedá, ne s tajemstvími, která musí zachovat.

Druhá kapitola

ZAČALO TO PŘED DVĚMA LETY po oznámení výsledků voleb v roce 1950, jen pár měsíců po smrti Charlieho. Po krachu maďarského bankovníctví, který vyvolalo zatížení evropských ekonomik nekonečnou německou válkou v Rusku, se politické zprávy trvale horšily. V severní Anglii a ve Skotsku byly stávky a demonstrace, v Indii vřela zdánlivě trvalá vzpoura, stále víc se zatýkalo na základě nikdy nezrušených bezpečnostních právních opatření z roku 1939. Lidé, kteří mlčky souhlasili s mírovou smlouvou z roku 1940, se začali zlobit, říkali, že je načase, aby Británie Německu trochu víc vzdorovala, a že po deseti letech už by se měla změnit vláda, že je čas dát šanci Sjednocené demokratické straně Churchilla a Attleeho. Navzdory provládní propagandě, jíž veřejnost krmily noviny i BBC, byl Beaverbrook nepopulární a povídalo se, že SDS může dosáhnout skvělých výsledků.

Když však byly vyhlášeny výsledky voleb, přišla strana o většinu ze stovky svých křesel v parlamentu – předběhl ji Britský svaz, Mosleyho fašistická strana, která místo dosavadních třiceti získala sto čtyři mandáty, a Beaverbrookova koalice Konzervativně-labouristické dohody. Churchill nakonec své stoupence odvedl z Dolní sněmovny po projevu, v němž odsoudil „zmanipulované volby, které vrátily parlament gangsterům“. To si aspoň lidé šuškali po chodbách Whitehallu, ačkoliv noviny a televize oznámily, že odtáhli v záchvatu vzteku. Krátce poté byli sjednocení demokraté obviněni z podněcování stávek a strana byla postavena mimo zákon. Její členové odešli do podzemí a na zdech se začalo objevovat nové jméno – Odboj, „Resistance“ podle francouzského odbojového hnutí.

Nová vláda se rychle posunula ještě blíž k Německu. V roce 1940 byli podle berlínské smlouvy němečtí židovští uprchlíci vráceni do Německa, ale navzdory sílícímu antisemitismu byla ohraničena omezení uložená britským Židům. Teď vláda prohlašovala, že Židé jsou nesmiřitelnými nepřáteli největšího britského spojence a měly být zavedeny německé norimberské zákony. Davida někdy v noci budilo pomýšlení na to, co by se mohlo stát, kdyby se přišlo na jeho tajemství. Všichni věděli, že

Německo už léta lobbuje, aby byli britští Židé – spolu se zbývajícími francouzskými poslední svobodní Židé v Evropě – deportováni na východ. Možná se to nyní stane. David věděl, že právě teď je důležitější než kdy jindy, aby o své matce nikomu neříkal, zvláště ne Sarah.

V následujících měsících si však David začal se Sarah a důvěrnými přáteli povídat o jiných věcech: o pokračujícím hospodářském poklesu, o rozrůstajícím se verbování „bouchačů“ z řad Mosleyho fašistů do Pomocných policejních sborů Zvláštního oddělení, aby se vypořádali s nepokoji a stávkami, o Churchillově slibu, že v Británii zažehne „sabotáže a odpor“. O existenci Churchilla a jeho lidí rozhlasové a televizní vysílání nemluvalo, ale povíдалo se o tajně pořízených a kolujících gramofonových nahrávkách, na nichž hovořil o tom, že se nikdy nevzdá, o „temné tyranii, jež se snesla na Evropu“. V Davidovi se po volbách něco zlomilo; možná však ještě před nimi, když zemřel Charlie.

Nejvíc o tom mluvil se svým nejstarším přítelem Geoffem Draxem. Geoff s ním byl v Oxfordu a nastoupil do koloniální služby ve stejné době, kdy David nastoupil na ministerstvo pro dominia. Geoff sloužil šest let ve východní Africe, pak se vrátil do Londýna a od roku 1948 pracoval jako úředník. I poté mluvil o tom, jakým pro něj bylo šokem vidět na vlastní oči, jak se Británie mění v šedivý konformní satelit Německa.

Léta v Africe Geoffa změnila. Jeho hubený kostnatý obličej pod kšticí světlých vlasů získal nové rysy, ústa měl sevřená a nešťastná. Vždycky míval sardonický smysl pro humor, ale teď byl trpčí, se štekavým smíchem pronášel kousavé poznámky. Vyprávěl o nešťastném milostném poměru, který měl v Keni s vdanou ženou. Říkal Davidovi, že se mu to nepodařilo překonat, a záviděl příteli jeho usedlý život se Sarah a Charliem. Nelíbila se mu práce u psacího stolu ve velké nové budově ministerstva pro kolonie v Church House, a když se sešli na oběd, myslel si David, že Geoff vždycky vypadá v černém kabátě a proužkovaných kalhotách nesvůj, jako by měl pořád nosit pytlovité šortky a helmu proti slunci.

Geoff bydlel v Pinneru, blízko Davidova domova v Kentonu, a často se v sobotu dopoledne sešli na plavání a na tenise. Pak si sedli v koutě tenisového klubu u baru a bavili se o politice – potichu, protože v klubu měli málo sympatizantů.

Jednou v sobotu v létě 1950 vyprávěl Geoff Davidovi o událostech v Keni. „Mají tam teď asi sto padesát tisíc osadníků,“ říkal s tichou nalé-

havostí. „Je tam krvavý chaos. Nezaměstnané rodiny z Durhamu a Sheffieldu se tam stěhovaly se sliby volných farem a neomezených domorodých pracovních sil. Poskytli jim tříměsíční kurz farmaření a pak jim dali tisíce akrů buše. Oni neměli tušení, jestli to není země černých, jenže je to země černých. Mezi Kikuji propukají vážné nepokoje. Začíná se prolévat krev. Někteří z těch budovatelů nového východoafrického dominia si začínají přát, aby raději byli nikdy neodešli z domova.“ Štěká se zasmál.

David váhal a pak tiše promluvil. „Některé vlády dominií jsou velmi znepokojené tím, co dělá naše nová vláda. Kanaďané a Novozélandané mluví o odchodu z impéria. Na ministerstvu s tím mají velké starosti.“ David byl indiskrétní v rozsahu, jaký by si před rokem ještě nedovolil. Začal vyprávět o protestech Nového Zélandu kvůli posledním zákazům britského odbořového svazu. Když David domluvil, Geoff na něj chvilku mlčky hleděl a pak zašeptal: „Existuje jeden můj přítel, který by se s tebou asi rád sešel.“

David pocítil osten úzkosti – uvědomil si, že možná moc mluvil. „Myslím, že zjistíte, že máte společné názory,“ pokračoval Geoff. „Vlastně jsem si tím jist.“

David se na něj zadíval. Okamžitě ho napadlo, že Geoff možná myslí někoho z Odboje. Podle Geoffovy nasupené nervozity usoudil, že tomu tak je. „Já nevím,“ řekl. Myslel na Sarah, která doma truchlí za zemřelého syna.

Geoff se stíněně pouсмál a mávl rukou. „Nemluví o tom, že by se mělo něco udělat. Jen promluvit s někým, kdo – vidí věci jako my. Pomůže ti to uvědomit si, že nejsi sám.“

Cosí v Davidovi chtělo říci ne, změnit téma na sport nebo na počasí, ukončit rozhovor. Pak v něm ale převážila naštvaná netrpělivost a zaplášila strach.

O týden později ho Geoff představil Jacksonovi. Léto vrcholilo, z oblohy bez mráčku pánilo slunce. David s Geoffem se sešli na stanici Hampstead Heath a vyšli na vršek Parliament Hill. Kolem se ruku v ruce procházely zamilované páry, ženy v zářivých letních šatech, muži v rozhalenkách a lehkých bundách. Byly tam také rodiny; děti pouštěly draky, jejichž barvy zářily na modrém nebi.

David předpokládal, že Geoffův přítel bude člověk v jejich věku, ale muži, který seděl na lavičce, bylo přes padesát, měl ocelově šedivé vlasy. Když k němu došli, vstal; byl vysoký a mohutný, ale pohyboval se rychle. Geoff

ho představil jako pana Jacksona a on Davidovi pevně stiskl ruku. Měl pevné, vážné rysy a pronikavé jasně modré oči. Široce se na Davida usmál.

„Pane Fitzgerald,“ řekl hlasem, o němž by matka Sarah řekla, že je afektovaný. „Rád vás poznávám.“ Choval se se sebedůvěrou člověka, který se snadno dostal na soukromou školu, což vyvolávalo přirozenou převahu, před níž se David, odchovanec veřejné školy, vždycky cítil trochu v defenzivě.

„Pojďme se projít,“ řekl pan Jackson zvesela.

Vykročili k Highgate Ponds. Skupina teenagerů ve skautských uniformách předváděla gymnastické vystoupení; tři stáli v řadě, dva jim balancovali na ramenou a šestý pomalu šplhal nahoru, aby vytvořil vrchol. Několik lidí přihlíželo. Skautský vůdce dával tichým hlasem pokyny. „Teď pomalu, klíčové je přenášet váhu opatrně.“

Jackson se zastavil, aby se podíval. „Proboha,“ řekl tiše. „Pamatuji, když skauti převáděli starší dámy přes ulici. A teď jsou samá gymnastika a vojenská cvičení. Samozřejmě mají strach, že je násilně sloučí s Ligou fašistické mládeže.“

„Lidé to nesnesou,“ řekl David. „Vezmou odtamtud své syny.“

Jackson se jemně zasmál. „Kdo ví, co lidé v dnešní době snesou?“ Odvrátil se a vyrazil přes trávník, Geoff a David za ním. Jackson zpomalil a tiše Davidovi řekl: „Geoff mi říkal, že jste nešťastný z toho, kam se takhle nebohá stará země ubírá.“

„Ano, to jsem.“ David váhal, ale pak si pomyslel *k čertu s tím*. „Dostali se z toho zfalšovanými volbami. Podle článku osmnáct zatýkají pořád víc a víc lidí. A s Mosleym jako ministrem vnitra – a s protizidovskými zákony – budeme brzo fašisté jako zbytek Evropy.“ Cítil, že při řeči o protizidovských zákonech zčervenal, a rychle pohlédl na Jacksona, ale nezdálo se, že by si toho starší muž všiml. Jen přikývl, chvíli uvažoval a pak řekl: „Máte takové pocity už dlouho?“

„Řekl bych, že mám. Víím, že to narůstá už celé roky. Dochází mi to od voleb.“

Jackson vypadal zadumaně. „Jak víím, přišel jste nedávno o dítě. Neštěstí.“

David nepředpokládal, že mu Geoff řekne o Charliem. Toporně odpověděl „ano“ a zamračil se na Geoffa.

„Bylo mi to líto, když jsem to slyšel.“

„Děkuji vám.“

Jackson si odkašlal. „Geoff říkal, že jste sloužil ve válce.“

„Ano, v Norsku.“

Jackson se smutně usmál. „Norskou kampaň ukončil Chamberlain. Někdo říká, že kdyby tehdy byl premiérem Churchill, vedli bychom válku po pádu Francie dál. Zajímalo by mě, co by se stalo potom?“

Kračeli teď svízně a nezdálo se, že by Jacksonovi přes jeho velikost docházel dech. David řekl: „Norsko byl chaos. Viděl jsem muže umírat, Němci se zdáli – neporazitelní. Po pádu Francie jsme, domnívám se, museli uzavřít mír, myslím, že smlouva byla jedinou alternativou k obsazení.“

„A Hitler sliboval, že nechá impérium samostatné; mnoha lidem to připadalo velkorysé. Ale Churchill říkal, že smlouva stejně povede k německé nadvládě, a měl pravdu.“ Pak se na Davida usmál; byl to příjemný společenský úsměv, ale oči zůstávaly ostré. David věděl, že je velmi anglickým způsobem zkoušen, prověřován. Na Jacksonovi bylo něco, podle čeho odhadoval, že ten člověk je státní úředník jako on, ale mnohem vyšší. Uvažoval, kam ho vede. Jackson se povzbudivě usmíval. David nabral dech a skočil přímo do toho, jako skákal z prkna jako chlapec.

„Moje manželka je pacifistka,“ řekl. „Kdysi jsem s ní souhlasil. Pořád ještě tvrdí, že jsme aspoň zastavili válku. I když ví, že Británie podporuje to, co se děje v Rusku. Nekonečné krvavé vraždění.“

Jackson se zastavil a vyhlížel přes Highgate Ponds. Stejně klidným hlasem řekl: „Němci v Rusku nikdy nemohou vyhrát. Bojují už jedenáct let, aby uskutečnili svůj cíl: stát s německým obyvatelstvem, který by se prostíral od Archangelsku po Astrachaň, nějaký kapitalistický polokoloniální ruský stát na území za Uralem a na Sibiři. Ale to se jim nikdy nepodaří. Každé léto proniknou kousek dál na východ, prolomí části linie na Volze, a každou zimu je Rusové zatlačí zpátky těmi svými novými kalašnikovými samopaly, které vyrábějí za Uralem – mají jich miliony a jsou lehké a výkonné. Na některých místech Němci kontrolují jen města a železniční trati. Víte, co se stalo poté, co před deseti lety dobyli Leningrad?“

„To neví nikdo, vy to víte? Všechno, co slyšíme, je, že Němci stále pomalu postupují.“

„No, nepostupují. Pokud jde o Leningrad, Němci nepostupují, jen obklíčili město a nechali obyvatelstvo vymírat hladem. Přes tři miliony lidí. Od roku 1942 se z Leningradu neozvalo rádio. Nic, ani pípnutí. Když dobyli Moskvu, všechny obyvatele vyvezli, dali je do táborů a nechali je pomřít hladem. Stejně jako evropské Židy. Předpokládá se, že

šli do pracovních táborů někde na východě. Viděli jsme v týdenících hezké dřevěné domky s květinami v oknech a trávnikem venku. Ale žádný anglický Žid nikdy nedostal od přátel ani příbuzných, které tam poslali, žádný vzkaz: ani dopis, ani lístek. Nic.“

David se zadíval na Jacksona. *Ví to o mně?* pomyslel si. Ale jeho tajemství neznal nikdo kromě jeho otce. Bylo to jen tím, že po přijetí nových zákonů lidé mluvili o Židech častěji. Řekl: „Do těch pracovních táborů bylo posláno šest nebo sedm milionů lidí, ne?“

Jackson ztěžka přikývl. „Ano. Zbývají jen naši Židé a nějací francouzští. Byla to věc národní hrdosti a nezávislosti, nenechat je jít navzdory německému nátlaku. Ale Mosley se jich chce zbavit a počítá každý měsíc.“ Povzdechl si. „Kam asi směřujeme, co myslíte, Fitzgeraldde?“

„Myslím, že míříme do pekel.“

Kolem prošla mladá dvojice, žena měla sluneční brýle s bílými obroučkami a růžovou květovanou halenku. Vedli mezi sebou za ruce holčičku a houpali ji ve vzduchu, až vřískala radostí. Kolem nich pobíhala kolie a vrtěla ocasem. Jackson se usmál a žena mu to oplátila. Rodinka šla dál, k vodě. Když byli z doslechu, řekl Geoff: „V Indii je to také čím dál horší. Už od roku 1947, kdy zemřel ve vězení Gándhí. Nezáleží na tom, kolik vůdců zavrou s Nehrúem. Prostě to pokračuje: hromadné neplacení nájmu půdy, bojkot britského zboží, stávky v průmyslu exportujícím do Británie. Ty vzpoury indických pluků proti jejich důstojníkům skutečně mohou vést k tomu, že se to celé zhroutí. A je paradoxní, že berlínská smlouva omezuje náš obchod s kontinentem – podívejte se na cla, jaká musíme platit při vývozu a dovozu, jen aby Hitler mohl Evropu používat jako dobytý trh pro vlastní průmysl. Ale tak to přece Beaverbrookovi lidé chtěli.“ Geoff se odmlčel. „Imperiální volný obchod a cla na obchod s každým jiným. Jeho celožitovní sen.“

„No, tak teď to má,“ Geoff se štekavě a nevesele uchechtl. „A my máme hospodářský útlum, který se táhne dvacet let.“

„Slyšel jsem v úřadě,“ řekl David váhavě, „že Enoch Powell chce naverbovat pár nových anglických divizí a poslat je do Indie. Ale to by armádu zvětšilo nad meze dané smlouvou.“

Jackson řekl: „Víte, Hitler kdysi nabízel, že nám půjčí několik divizí SS, aby to v Indii vyřešily.“ *Jak to ten člověk ví?* pomyslel si David. *Kdo to je?*

Jackson na něj pohlédl. „Geoff mi říkal, že jste na ministerstvu pro dominia.“

„Ano.“ *Jde to moc rychle.* Řekl toho už Geoffovi moc.

„Hlavní práce v politickém oddělení je každý týden příprava ministrovy schůze s vysokými komisaři pro dominia.“ Jackson znovu změnil tón, byl teď energičtější a praktičtější.

„Ano.“ Týdenní schůze ministra a vysokých komisařů pro dominia – Kanadu, Austrálii, Nový Zéland, Jižní Afriku a od minulého roku Rhodesii – organizoval a shrnoval Davidův nadřízený, David obíhal spoustu pochůzek.

„Býváte na většině těch schůzí?“ David neodpověděl. Po chvilce mlčení Jackson pokračoval znovu konverzačním tónem. „Byl jste, myslím, za mořem, na Novém Zélandu?“

„Ano. Byl jsem tam vyslán od čtyřicátého čtvrtého do čtyřicátého šestého. Můj otec má v Aucklandu rodinu. Vlastně se tam s nimi odstěhoval. Taky si myslel, že se řítíme do pekel.“

„A vaše matka?“

„Zemřela, když jsem chodil ještě do školy.“

„Podle jména máte irskou krev.“

„Můj otec je z rodiny dublinských advokátů. Přivedl sem matku a mne, když mi byly tři roky, za války o nezávislost.“

Jackson se usmál. „Máte také irské vzezření, pokud vám nevadí, že to říkám.“

„Spousta lidí si to myslí.“

„A loajalitu k Irsku?“

David zavrtěl hlavou. „K De Valerově republice? Ne. Můj otec celý ten přísný katolický nacionalismus nenáviděl.“

„Pomýšlel jste, že byste zůstal s otcem v zemi kiwi?“

„Ano. Ale rozhodli jsme se, že se vrátíme. Pořád je to tu naše země.“ A nebyly tu tehdy žádné protižidovské zákony, represe byly mírnější.

Jackson pohlédl dolů, kde se pod modrým nebem prostíral Londýn. „Z Británie se stalo nebezpečné místo. Tedy když vykročíte z řady. Ale,“ dodal potichu, „vzrůstá opozice.“

David pohlédl na Geoffa. Jeho příteli na slunci zrudl nos. Podivil se, jak se Geoff celou tu dobu v Africe vypořádával se svou jemnou pletí. „Ano,“ přitakal David, „vzrůstá.“

„A rychle.“

David řekl: „Na obou stranách byla zabita spousta lidí. Stávkující. Vojáci, policisté. A zhoršuje se to.“

„Churchill řekl po posledních zfalšovaných volbách, že nechá Británii ‚vzplanout‘.“

„Je ještě naživu?“ zeptal se David. „Vím, že se povídalo o kolujících nelegálních nahrávkách, na kterých nás vyzývá k odporu, ale už o nich nějakou dobu nikdo neslyšel. Už mu táhne na osmdesátku. Jeho manželka Clementine umřela na pneumonii, našli ji loni mrtvou v tom nádherném domě v Lancashire. Život na útěku, copak je to pro tak staré lidi?“ Potřásl hlavou. „Jeho syn Randolph je kolaborant, podporoval v televizi vládu. A jestli je Churchill mrtev, kdo má teď v Odboji moc? Komunisté?“

Jackson na Davida vrhl dlouhý zkoumavý pohled. „Churchill je naživu,“ řekl pak klidně. „A Odboj je mnohem širší než komunistická strana.“ Pomalu kývl, pak se podíval na hodinky a náhle řekl: „Dobrá, půjdeme zpátky na stanici? Doma na mne čeká manželka. Má jednu rodinnou sešlost.“ A David si uvědomil, že ať ho Jackson zamýšlel dovést kamkoli, ještě tam nehodlal dojít.

Na zpáteční cestě k metru vedl Jackson společenský hovor o kriketu a ragby; chodil do školy XV v Etonu. Když se rozcházel, potřásl Davidovi rukou, růžově se na něj usmál a odkračel. Geoff stiskl Davidovi paži, což bylo dost nezvyklé. „Líbil ses mu,“ řekl tiše.

„O co jde, Geoffe? Proč jsi mu toho o mně tolik říkal?“

„Myslel jsem, že bys mohl mít zájem k nám vstoupit.“

„Cože?“

„Možná časem – pomáhat nám.“ Geoff se zasmál svým rychlým nervózním smíchem. „Ale to je na tobě, Davide. Rozhodnutí musí vzejít od tebe.“

David z kuchyně slyšel, jak Sarah myje nádobí, a vztekle řinčí talíři o odkapávač. Odvrátil se od schodiště. Hned od začátku, od prvního setkání s Jacksonem v Hampstead Heath, měl největší starost o její bezpečí. Manželce, řekli mu později ti, kdo s ním udržovali spojení, se dá říci, co manžel dělá, jen když je také zcela oddaná věci. A i když Sarah vládu také nesnášela, její pacifismus znamenal, že nemohla Odboj podporovat – poté, co začali házet bomby a střílet policisty, prostě nemohla. A David k ní od té doby cítil zášť, měl jí za zlé nesnesitelné břemeno svého dalšího tajemství.

Třetí kapitola

PŘÍŠTÍ NEDĚLI JELA SARAH DO MĚSTA, měla se setkat s Irene a jít s ní do kina. Domluvily se telefonicky během týdne a bavily se o tom, co se stalo na Den vzpomínek. Ve zprávách o tom pořád nic nebylo, jako by k útoku na Rommela ani k zatýkání nikdy nedošlo.

Šly se podívat na novou americkou komedii s Marilyn Monroe do paláce Gaumont na Leicester Square. Jako předfilm promítali obvyklý zábavný německý hudební snímek a mezi filmy musely přečkat jeden z týdeníků, které vláda objednávala u společnosti Pathé. Na ten se vždycky rozsvítilo, aby to odradilo stoupence Odboje od pískotu, kdyby vystupovali nějací nacističtí pohlaváři. První zpráva byla o nacistické konferenci o eugenice v Berlíně: v sále plném sloupů hovořila Marie Stopesová s německými lékaři. Následující záběry ukázaly vidinu pekla: zasněžená krajina, před kouřícími troskami chatrče pláče a rusky nařiká stařena zabalená do hadrů a německý voják v helmě a velkém plášti se ji pokouší utěšit. Hlas Boba Danverse-Walkera zněl stroze: „V Rusku pokračuje válka proti komunismu. Sovětští teroristé se nadále dopouštějí strašlivých krutostí nejen na Němcích, ale i na vlastních lidech. U Kazaně zbabělá skupina takzvaných partyzánů skrývajících se v bezpečí lesů odpálila raketu Kaťuša do vesnice, jejíž obyvatelé si troufli prodat německým vojákům něco k jídlu.“ Kamera se obrátila od troskek chatrče ke zničené vypálené vesnici. „Někteří Rusové raději zapomínají, před čím je Němci zachránili: před tajnou policií a nucenou prací stalinského režimu, před miliony lidí vyhnaných do arktických koncentračních táborů.“ Přitom běžely známé zrnité záběry jednoho tábora, který Němci odhalili v roce 1942, postavy podobné kostlivcům ležící v hlubokém sněhu, ostnatý drát a strážní věže. Sarah se od těch strašných výjevů odvrátila. Komentátorův hlas zněl ostřeji: „Nikdo nepochybuje o konečném vítězství Evropy nad zlem této asijské doktríny. Němci Stalina porazili a porazí i jeho nástupce.“ Jako připomínka přišly slavné záběry Stalina poté, co byl zajat po dobytí Moskvy v říjnu 1941: nevelký muž s hustým knírem, dolíčko-

vatou pletí a rozčuchanými šedými vlasy se na zemi mračí a ruce mu drží rozesmátí němečtí vojáci. Posléze byl Stalin veřejně oběšen na Rudém náměstí. Pak přišly záběry, jak si nové obří německé tanky Tiger 4 s osmnáctipalcovými děly razí cestu březovým lesem při pronásledování partyzánů, srážejí malé stromy jako klacíky a nad nimi rachotí helikoptéry. Pak odpálení rakety V3: kamera sledovala, jak obrovský zašpičatělý válec s ohnivým ocasem stoupá k nebi a míří na odlehlou stranu Uralu. Hrála optimistická vojenská hudba. Pak týdeník změnil téma: Beaverbrook otvíral v Midlands novou lesknoucí se továrnu na televize, načež se konečně světla zase ztlumila a břeskná hudba a jasné barvy Technicoloru zahájily hlavní film.

Když vyšly z kina, krátký zimní den už končil; z obchodů a restaurací se linulo světlo se slabým žlutým oparem na okraji. „Začíná padat mlha,“ řekla Sarah. „V předpovědi říkali, že možná bude.“

„Metro pohodlně stihneme,“ odpověděla Irene. „Máme čas na kafe.“ Vedla je přes silnici a zastavila před cinkající tramvají. Narazilo do nich pár mladíků v dlouhých splývavých sakách a trubkovitých kalhotách s napomádanými vlasy. O kousek dál se na ně z otevřených dveří policejní stanice mračil policista.

„Nevypadají nemožně?“ poznamenala Irene. „Pásci,“ dodala znechuceně.

„Jsou to jen kluci, snaží se vypadat jinak.“

„Ta saka –“

„To je potápkovská móda,“ zasmála se Sarah. „Američani.“

„A co jak se porvali minulý měsíc ve Wandsworthu s mladými fašisty?“ zeptala se Irene pobouřeně. „Ty nože a boxery? Byli tam těžce ranění. Nelíbí se mi, že ti kluci dostali výprask, ale zasloužili si to.“

Sarah se pro sebe usmála. Irene byla vždycky tak rozhořčená, tak pobouřená. Jenže Sarah věděla, že jsou to všechno jen slova, uvnitř má její sestra vřelé srdce. Záběry z týdeníku o eugenice Sarah připomněly příhodu, jež se odehrála před několika měsíci – když vycházely z jiného kina, narazily na skupinu kluků, kteří trápili jakési mongoloidní dítě, říkali mu, že až bude přijat nový zákon, budou ho sterilizovat. A byla to Irene, ta stoupenkyně eugeniky, která se do násilníků pustila, křičela na ně a odstraňovala je.

„Nevím, kam to spějeme se vším tím terorismem,“ řekla Irene. „Slyšelas

o kasárnách, které Odboj vyhodil do povětří v Liverpoolu? Že byli zabití vojáci?“

„Já vím. Předpokládám, že Odboj řekl, že vedou válku.“

„Války jsou jen zabíjení lidí.“

„Nemůžeš věřit všemu, co se říká o tom, co Odboj dělá. Podívej se, jak tají, co se stalo minulou neděli.“

Zamířily k British Corner House, jak se nyní říkalo všem Lyons Corner House od té doby, co byly vyvlastněny židovským majitelům. Kavárna, zářící zrcadly a naleštěným chromem, byla plná žen, které vyrazily na nákupy, ale Irene se Sarah si našly volný stůl pro dva a posadily se. Když servírka v bílé zástěře a čepičce přijala jejich objednávku, rozhlédla se Irene kolem. „Musím brzy začít uvažovat o vánočních nákupech. Nejsem rozhodnutá, co dát chlapcům. Steve mluvil o tom, že by dostali velkou soupravu vláček od Hornbyho, ale já nevím, jestli si s tím vlastně nechce hrát sám. Chůva říká, že chtějí celou armádu vojáků.“

„Jak se má chůva?“

„Pořád má ten kašel. Nemyslím, že ten doktor na pokladnu je k něčemu dobrý, víš, jací jsou. Udělala jsem s mužem dohodu. Řekl: Já se postarám, aby děti dostaly dárky, a ty se můžeš starat o ta chudá děvčata.“

„Mám z Vánoc hrůzu,“ řekla Sarah v návalu bezútěšnosti. „Od té doby, co umřel Charlie.“

Irene se natáhla a položila ruku na sestřinu, hezký obličej zkroušený. „Promiň, miláčku, že jsem s tím začala –“

„Nemůžu čekat, že se přede mnou lidé nikdy nebudou zmiňovat o dětech.“

V Ireniných modrých očích se zračila starost. „Já vím, je to těžké. Pro tebe i pro Davida –“

Sarah vytáhla s kabelky cigaretu a nabídla sestře.

S náhlou zlostí řekla: „Člověk by si myslel, že to po víc než dvou letech půjde snáz.“

„Žádný náznak dalšího?“ Zeptala se Irene.

Sarah zavrtěla hlavou. „Ne.“ Mrkáním zahrnala slzy. „Je mi líto, že se David v neděli pustil se Stevem do hádky. Bývá náladový.“

„To nic neznamená. Všichni jsme rozrušení.“

„Říkal, že mu to pak bylo líto. Ne že by to něco znamenalo,“ dodala ztěžka.

„Pro tebe a Davida,“ řekla Irene váhavě, „je těžké sdílet zármutek společně, ne?“

„Zvykli jsme si být uzavření. Ale David začíná být... nepřístupný. Když pomyslím – když pomyslím na to, jací jsme byli, dokud byl naživu Charlie.“ Podívala se sestře do tváře. „Myslím, že má nějaký poměr.“

„Ach, má milá,“ povzdechla Irene jemně. „Jsi si jistá?“

Sarah potřásla hlavou. „Ne. Ale myslím si to.“

Přišla servírka s postříbřeným podnosem a položila před ně čaj a sušenky. Irene nalila a podala Sarah šálek. „Proč si to myslíš?“ zeptala se klidně.

„Přátelí se s jednou ženou v práci. S Carol. Je to úřednice v podatelně ministerstva pro dominia. Párkrát jsem se s ní při společenských příležitostech setkala, je docela obyčejná, ale velice chytrá, má univerzitu. Je to skvělá žena.“ Sarah se nuceně zasmála. „Ach Bože, to se říkává o mně.“ Zaváhala. „David chodí do práce někdy i o víkendech, už přes rok. Dneska tam právě je. Tvrdí, že má moc práce, a myslím, že opravdu má, když je to se vztahy s dominií tak háklivé. Ale někdy odchází i večer a říká, že jde do klubu zahrát si tenis se svým přítelem Geoffem. Mají tam už v budově kurt. Říká, že se přitom uvolní.“

„Třeba je to pravda.“

„Asi se uvolní líp než se mnou doma. Ztraceně,“ řekla Sarah, už zase vztekla, a zavrtěla hlavou. „Ne, to si nemyslím.“

Irene se zamyslela. „A čím je pro něj podle tebe zajímavá?“

„Líbí se jí, to vidím, když se potkáme.“

Irene se usmála. „David moc dobře vypadá. Ale nikdy – no – nikdy předtím nezahýbal, ne? Ne jako Steve.“

Sarah vyfoukla obláček kouře. „Minule jsi říkala, žes mu pohrozila, že odejdeš a vezmeš chlapce s sebou.“

„Ano. Myslím, že ho to zastavilo, víš, jak kluky miluje. Mne také, svým způsobem. Sarah, nepomýšlíš na to, že bys Davida opustila?“

Zavrtěla hlavou. „Ne. Miluju ho víc než kdy jindy. Patetické, co?“

„Samozřejmě, že ne. Ale miláčku, vůbec to nezní, jako bys měla nějaký reálný důvod ho podezírat.“ Ostře na sestru pohlédla. „Nebo máš? Posledně to byl takový divný parfém, který byl cítit z límce, když ho Steve svlékl.“

„Před několika týdny, když se ochladilo, mě David požádal, abych mu dala zimník do čistírny. Jako obvykle jsem vyprázdnila kapsy – nechává tam někdy kapesníky. Našla jsem použitý lístek na jeden z těch poledních

koncertů, co bývají v kostelech kolem Whitehallu. Na druhé straně bylo jméno – její jméno, Carol Bennettová. Musela ty lístky rezervovat.“

„Možná jich šla celá skupina. Zeptala ses ho na to?“

„Ne.“ Sarah zavrtěla hlavou. „Jsem zbabělá,“ dodala potichu.

„Nikdy jsi nebyla zbabělá,“ prohlásila Irene důrazně. „Byl ten koncert v sobotu?“

„Ne, bylo to v týdnu.“ Sarah zhluboka nabrala dech. „Pak minulý čtvrtek, když David říkal, že jde hrát tenis, jsem zavolala do klubu, jen abych si ověřila, jestli tam je. Připouštím, fízlovala jsem ho. No, a nebyl tam.“

„Ale miláčku,“ namítla Irene, „co chceš dělat? Říct mu to?“

„Asi bych měla, ale víš –.“ Sarah zvedla ze svého talíře zbylou sušenku. „Bojím se, že kdybych mu to řekla, mohlo by to znamenat náš konec. A jestli nemám pravdu a řeknu mu to, může nás to zahnat dál, než jsme se kdy dostali. Vidiš, jsem zbabělá.“ Zamračila se. „Ale dokážu to snášet jen do jisté míry. Pořád mi to vrtá hlavou, když jsem v tom pitomém domě celý den jak přilepená.“

„Myslelas někdy na to, že bys šla zase učit?“

„Vdané ženy neberou,“ povzddechla si Sarah. „No, aspoň mám svou charitativní práci. Schůzky výboru pro vánoční hračky pro děti nezaměstnaných začínají příští týden. To mě vytáhne z domova. Ale nezbaví mě to starostí.“

„Ale miláčku, nemůžeš se nechat užírat podezřením. A to tě užírá, věř mi.“

„Budu ho sledovat. Něco mu řeknu, ale napřed to musí být jisté.“ Naléhavě pohlédla na sestru: „Musím riskovat všechno.“

Když odcházely z Corner House, byla tma a lehká, téměř nepostizitelná mlha. Mokrý tramvajové koleje se leskly v pouličních světlech. Sestry se objaly a rozešly. Sarah kráčela na stanici metra: jestli pojedou vlaky normálně, uvaří večeři včas, David přijde domů v půl osmé. Ulice se zaplnily; všichni byli zachumlaní do kabátů, muži měli na hlavách buřinky, čepice a plstěné klobouky, ženy šátky nebo talířovité klobouky s peřím, které byly toho roku v módě. Před vstupem do stanice Leicester Square smývali dělníci vápnem napsané V, jeden ze symbolů Odboje. V jako vítězství. Někdo ho tam musel v noci tajně namalovat.

Když Sarah přišla domů, byla tam zima. Stála v předsíni, kde byl věšák a velký stůl s telefonem vedle veliké barevné vázy z doby regentství, která

patřivala Davidově matce. Když se Charlie začal batolit, museli ji pro jistotu schovat a zamknout.

Sarah vyrůstala mezi válkami a myslela si o sobě, že je nezávislá žena, učitelka. Než se potkala s Davidem, začínala si ve třidvaceti letech dělat starosti, zda se z ní nestává stará panna – ne proto, že by ji muži nepokládali za přitažlivou, ale protože jí jich tolik připadalo hloupých. Za války v letech 1939–1940 přemýšlela, zda ženy začaly být nezávislejší, když byli jejich manželé pryč, ale pak se všechno vrátilo k normálu a vládní politikou nyní bylo nechávat ženy v domácnosti, aby zůstala práce pro muže.

Irene byla rodinnou kráskou, ale Sarah byla také hezká, měla modré oči a malý rovný nos, a hranatá brada dodávala jejímu vzhledu sílu. Než v roce 1942 potkala při tanci v tenisovém klubu Davida, nebyla nikdy zamilovaná. Úplně ji okouznil, jak se říká v zamilovaných románech. Po roce se vzali a pak s ním odjela na dva roky za jeho prací na Nový Zéland. Když se vrátila, zjistila, že čeká Charlieho. Někdy se jí stýskalo po práci, ale milovala své děťátko a už se těšila na další.

Charlie byl rozzářený, neposedný a veselý chlapeček, brzy začal chodit a učit se. Měl její světlé vlasy a její rysy, ale občas míval vážný, až slavnostní výraz, který jí připomínal výraz, jaký někdy zachytila v obličejí svého manžela; i když se synem byl David rozpustilý, choval se tak dětsky, že ji to dojímal. Chodil z práce domů co nejdřív a držice se za ruce pozorovali, jak si Charlie před nimi hraje na podlaze.

Schody v domě byly dost strmé, a tak dali nahoru a dolů dětské zábrany, i když kvůli nim živý chlapeček křičel, protože nesnášel omezení svobody. Jednou když mu byly skoro tři roky, šla Sarah do ložnice, aby se trochu nalíčila, než půjde do obchodu. Vzala Charlieho s sebou nahoru a zavřela za nimi zábranu na řetízek. Venku sněžilo – strom v jejich malé předzahradce a živý plot z ptačího zobu byly hustě bíle zasypány – a Charlie se tam zoufale chtěl dostat. Vyšel do haly nad schody a volal na ni: „Mami, mami, chci vidět sněh!“

„Za chvíličku. Měj strpení, srdíčko!“

A pak přišla řada malých nárazů, slabý křik a zadunění, po němž následovalo tak náhlé a dokonalé ticho, že slyšela, jak jí v uších hučí krev. Na vteřinku si strnule sedla, pak zavolala „Charlie!“ a vyběhla do haly. Zábrana nahoře byla pořád zavřená, ale když se podívala dolů, ležel Charlie

na spodním konci schodiště s rozhozenými údy. Jen pár dnů předtím si s Davidem říkali, že vyrostl a že musejí dávat pozor, aby zábranu nepřelezl.

Sarah seběhla po schodech a přese všechno stále doufala, ale ještě než se dostala dolů, viděla na Charlieho nehybných očích a na úhlu sklonu hlavy, že je mrtvý, že si zlámal vaz. Zdvihla malé tělíčko a držela ho. Bylo ještě teplé a ona ho objímala s divokým, šíleným pocitem, že kdyby ho držela u vlastního teplého těla tak dlouho, dokud nevychladne, mohla by ho nějak vrátit k životu. Později, potom, co konečně vytočila tři devítky, potom, co Davida poslali z práce domů, mu řekla, proč ho tak dlouho držela v náručí, a David tomu rozuměl.

Sarah se otrásla, svlékla si kabát a zapnula ústřední topení. Zapálila v krbu uhlí a pak šla do kuchyně a pustila rádio; ticho přerušila veselá taneční hudba *Zábavného programu*. Pustila se do přípravy večeře. Navzdory tomu, co řekla Irene, věděla, že tomu nedokáže čelit, že se ještě Davida nedokáže přímo zeptat.

Čtvrtá kapitola

DAVID JEL TU SOBOTU ODPOLEDNE také do Londýna; vzal ze zamčené zásuvky klíč a fotoaparát a vsunul je do náprsní kapsy saka vedle průkazu. Dva roky v roli špiona ho posílily a zatvrdily, i když se zčásti cítil jako na vodě, jak byl zapletený do všech těch lží.

Moc cestujících nejelo, jen pár dělníků na směnu a lidé, kteří mířili na schůzku s přáteli. David měl pod kabátem sportovní bundu a flanelové kalhoty – když chodili zaměstnanci ministerstva do práce o víkendu, mohli být oblečeni neformálně.

Žena sedící proti němu četla *The Times*. Beaverbrook noviny koupil, ještě než se stal premiérem, a připojil je ke svému tiskovému impériu; vlastnil teď skoro polovinu novin v zemi a většinu ostatních pohltila stáj *Daily Mail* lorda Rothermerea. *Co bude s Amerikou?* tázal se titulek nad obrázkem nově zvoleného amerického prezidenta Adlaie Stevensona, který se na něm tvářil vážně jako učenec. *Amerika se dvacet let starala o své obchody pod republikánskými prezidenty. Bude Stevenson v pokušení naivně zasahovat do evropských záležitostí jako Roosevelt?* Budou mít starosti, pomyslel si David s uspokojením. Podle něj teď nic nešlo dobře. Jiný článek spekuloval o tom, že královna korunovace možná bude napřesrok nějak zkombinovaná s oslavami dvacátého výročí nástupu pana Hitlera k moci v Německu, kde se plánují obrovské oslavy, větší než ty, které letos připomněly třicet let vlády Mussoliniho.

Dorazil do Westminsteru a vydal se do Whitehallu. Bylo chladné syrové odpoledne. Těch pár lidí v monotónním oblečení, kteří šli kolem, se choulilo do sebe. David už přes deset let pozoroval, že lidé jsou čím dál ošumělejší a vypadají osaměleji. Na bedněni visel špinavý plakát z loňského Imperiálního festivalu v Greenwichi: mladá dvojice na něm dítěti pomáhala krmit tele a v pozadí byly kopce. „*Bohatý nový život v Africe.*“

Ministerstvo pro dominia bylo na rohu Downing Street. David uviděl policistu stojícího před číslem 10. Hromada věnců u paty památníku pad-

lým vypadala teď smutně a lacině. Vyšel po schodech ministerstva. Nade dveřmi byl vlys zobrazující panoráma impéria: Afričané s oštěpy, Indové v turbanech a viktoriánští státníci – všichni smíchaní dohromady a černí od londýnské špíny. Široký vestibul uvnitř byl prázdný. Vrátný Sykes mu kývl. Byl už starší, ale měl ostrý zrak.

„Dobré odpoledne, pane Fitzgeraldde. Zase jdete do práce v neděli!“

„Ano. Obávám se, že povinnosti volají. Je tam někdo jiný?“

„Státní tajemník nahoře v nejvyšším patře. Jinak nikdo. Lidé někdy přijdou do práce v sobotu, ale v neděli zřídka.“ Usmál se na Davida. „Pamatuji, pane, když jsem tady začínal. Tajemníkův asistent často nepřišel před jedenáctou. O víkendech tu nebyl nikdo kromě úředníka pro osídlení.“ Potřásl hlavou.

„Svízele impéria,“ řekl David a také se na něj usmál. Podepsal se do deníku. Sykes sáhl do řady očíslovaných klíčů na desce za sebou a podal Davidovi klíč od jeho kanceláře s kovovým přívěskem. David šel k výtahu. Byl starodávný a někdy nechal lidi viset mezi patry. David přemýšlel, zda nemohou jednoho dne letitá lana prasknout a poslat všechny, kdo budou uvnitř, do záhuby. Výtah se skřipěním pomalu stoupal do druhého patra. David odtáhl těžkou závoru a vyšel. Před ním byla podatelna, kde přes týden úředníci nekonečně kontrolovali spisy přicházející zpoza dlouhého pultu, a za dveřmi pisárny bylo slyšet klapání psacích strojů. Na vzdálenějším konci pultu stál přede dveřmi, na jejichž kouřovém skle byl nápis *Vstup jen pro oprávněné osoby*, prázdný Carolin psací stůl. David na něj chvíličku hleděl, pak se obrátil a šel dlouhou úzkou chodbou. Bylo zvláštní, jak se tu kroky rozléhaly, když byl člověk sám.

Jeho kancelář tvořila polovina velké viktoriánské místnosti, oddělená elegantním pažením. Uprostřed svého stolu viděl tlustý spis ke schůzi vysokých komisařů, návrh agendy, který připravil pro Hubbolda; na přední straně byla připnutá poznámka, kterou naškrábal jeho nadřízený: *Jednali jsme. Nechte nás dál diskutovat, v pondělí.*

David si odložil kabát a pak vylovil z kapsy maličký stříbrný fotoaparát. Byl paradoxně německý, Leica; nebyl o moc větší než krabička zápalek Stan Vestas a daly se s ním ofotografovat desítky dokumentů jen ve světle lampy. Když ho dostal, připadal mu jako něco mimořádného, jako věc z nějakého vědecko-fantastického románu, ale už si na něj zvykl. Zapálil si cigaretu, aby se soustředil.

• • •

Po té první schůzce na Hamsptead Heath se David příště s Geoffem sešel v tenisovém klubu a zeptal se ho: „Ten Jackson pracuje ve státní správě, ne?“

Geoffeyovi přeběhl přes obličej úšklebek, rozmrzlost smíšená s pocitem viny. „Nemůžu ti na to odpovědět, brachu, musíš pochopit, že nemůžu.“

„Jackson toho o mně hodně věděl. Zajímá se o mne z nějakého konkrétního důvodu?“

„To ti nemůžu říct. Napřed se musíš rozhodnout, jestli jsi ochoten nás podpořit.“

„Chci vás podpořit. Myslíš tím, jestli jsem ochoten pro vás něco dělat?“

„S námi. Nabírá to spád, jsme teď ilegální.“ Geoff se uchechtl svým sardonickým způsobem. „Možná sis všiml.“

David poslouchal rozhlasové vysílání, kde se o britském Odboji mluvilo jako o zrádné organizaci, jejíž činnost je veřejnost povinna oznámit. Viděl nové plakáty: Churchill byl na nich vyobrazen jako v době, kdy byl za války 1939–1940 ministrem, v tmavém obleku, klobouku s kreprou a se samopalem, a dole stálo: „*Hledá se živý nebo mrtvý.*“ Přistoupil ke Geoffovi blíž a tiše se otázel: „Ty novinářské zprávy o nelegálních stávkujících se zbraněmi a o tom, že v Glasgow rozbili obrněné policejní auto – to je pravda?“

„Zfalšovali volby,“ řekl Geoff ztěžka. „A vyhlásili nám válku. Víš přece, co je válka.“

„Nikdy jsem nebyl pacifista jako Sarah,“ zavrtěl David hlavou. „Ale kdybych pracoval s vámi, budu tomu muset všechno přizpůsobit. Celý svůj život. Život své ženy.“

„Kdyby to nevěděla, tak ne.“ Pak dlouho mlčeli. „To je v pořádku, Davide,“ řekl Geoff. „Máš odpovědnost, já vím.“

„Nenávidím to všechno,“ řekl tiše.

Geoff se na něj podíval. „Chtěl bys Jacksona ještě vidět?“

David si dlouze, velmi dlouze povzdechl. „Ano,“ řekl nakonec.

Na jedné z dalších schůzek ke konci roku 1950 Jackson řekl Davidovi, že chce, aby byl špiónem Odboje na ministerstvu pro dominia. Byli přítomni v soukromé místnosti jednoho exkluzivního klubu ve Westminsteru.

„Potřebujeme informace, zprávy o tom, co si vláda myslí a co dělá. Nejen v domácí politice, ale také v zahraniční a imperiální politice. Konec konců jádrem smlouvy z roku 1940 bylo, že si Hitler vezme Evropu a my

si podržíme impérium. A vyvolala také – v míře, kterou jsme se předtím nezatažovali – ztrátu evropských trhů.“ Smutně se pousmál. „Ústup do impéria. Starý sen politické pravice, Beaverbrookův sen.“

„Ale způsobili jsme, že nás impérium nenávidí.“

„Ano, způsobili – nebo ne?“ Znovu se smutně pousmál. Pak se na Davida dlouze zadíval. „Odboj má lidi na ministerstvu pro Indii a na ministerstvu pro kolonie. Například v Bengálsku byl od roku 1942 třikrát hladomor, o kterém jsme nikdy nemluvili. Potřebujeme někoho, kdo nám může povědět, jak to jde s dominií. S bílým impériem. Víme, že Kanada a Nový Zéland nemají radost z politického vývoje tady, ačkoli Jižní Afrike nevadí. Chceme vědět, jak postupují velké osidlovací programy v Africe, chceme znát plány na nové východoafrické a rhodeské dominium. Vy nám můžete dodat tyto informace a také dokumenty. Pravidelně byste se scházel se mnou, s naším člověkem z ministerstva pro Indii a s naším kolegou z ministerstva pro kolonie.“

„Ten člověk z ministerstva pro kolonie je Geoff, ne?“ řekl David. *A ty jsi z ministerstva zabraničí*, pomyslel si. Jackson neodpověděl.

„Jsem služebně příliš nízko, nesmím vynášet z úřadu dokumenty.“

Jackson naklonil šedou hlavu a usmál se způsobem sobě vlastním, napůl důvěrně a napůl blahosklonně: „Existují různé způsoby.“

„Jaké způsoby?“ zeptal se David. Když na to pohlížel zpátky, uvědomoval si, že právě v té chvíli učinil konečný nezvratný slib.

Jackson se zeptal: „Takže se k nám přidáte?“

David váhal a pak kývl: „Ano.“

Jackson se usmál a byl to skutečně vřelý úsměv. „Děkuji vám,“ řekl. A pevně Davidovi potřásl rukou.

A tak se David postupně kousek po kousku dozvídal, že Odboj má lidi všude, v továrnách, úřadech i na venkově, a ti pořádají protesty a plakátovací kampaně, stávky a demonstrace. Existovaly dokonce malé oblasti, hornické vesnice a odlehlé okresy, kde vlastně vládli, policie si tam nic nedovolila, leda silou. Pasivní odpor fungoval všude a jeho legitimním cílem byla policie a armáda a jejich budovy. Byli ve spojení s jinými odbojovými skupinami po celém kontinentu. A všude měli „spící“ špiony, kteří pracovali v institucích po celé zemi a čekali na výzvu.

Zanedlouho poté, když se znovu sešli v klubu, řekl Jackson: „Je čas, abych vás uvedl do bytu v Soho.“

„Proč v Soho?“

„Soho je dobré místo na schůzky všeho druhu.“ Usmál se. „Kdybychom tam na ulici narazili na někoho ze služby, bude si myslet, že jsme tam za stejným účelem jako on, a sotva o tom bude něco vykládat, nemyslíte?“

David byl v bytě poprvé o týden později, jednou večer po práci. Byl to zvláštní pocit, jet metrem na Piccadilly Circus a pak jít do Soho. Na adrese, kterou dostal, byly odřené dveře v úzké uličce vedle italské kavárny. Vevnitř stáli dva páskové u hudebního automatu, z kterého vyřvával nějaký strašný nový americký rokenrol. V novinách psali, že šilenství kolem hudebních automatů zničí živou hudbu a že by se měly zakázat. Zaklepal. Slyšel, jak někdo schází ze schodů, a dveře se otevřely. Stála tam tmavovlasá žena a David si i v tlumeném světle zevnitř všiml, že je přitažlivá. Měla na sobě beztvárovou halenu pocákanou barvou. Zpřímá se na něj podívala zelenýma, trochu orientálnícma očima a suše řekla: „Pojďte dál.“ Měla lehký přízvuk, který neuměl zařadit.

Šel za ní do ateliéru po úzkém schodišti páchnoucím vlhkostí a starou zeleninou. Byla to jednoduchá místnost s obrazy postavenými u zdi a na stojanech, úzkou postelí a malou kuchyňkou. Obrazy byly oleje, a dost dobré. Na některých byly městské scenerie, úzké uličky a barokní kostely, na jiných zasněžené krajiny s horami v pozadí. Na jednom ležely na sněhu postavy pokryté rudými cákanci; byla to krev, uvědomil si David. Hned si vzpomněl na Norsko a německá letadla ostřelující kolonu britských vojáků, vyděšeně se plahočících sněhem.

Geoff a Jackson seděli u elektrického krbu. Geoff se rozpačitě usmíval. První promluvila žena. „Vítejte, pane Fitzgeraldde. Já jsem Natálie.“ Měla příjemný, ale trochu uzavřený úsměv. Na světle vypadala trochu starší, než si myslel, možná kolem pětaticeti, vedle lehce přimhouřených očí protažených ke koutkům se rýsovaly drobné vějířky vrásek. Měla dlouhé rovné hnědé vlasy a nad špičatou bradou široká ústa.

„Tak tady se bude scházet naše imperiální skupina.“ Jackson se podíval na Natálii s úctou, která Davida překvapila. „Natálii se dá absolutně důvěřovat. Když tady nebudu, je odpovědná ona. Budeme se scházet spolu a nikdy s nikým dalším, kromě našeho člověka z ministerstva pro Indii.“

„Rozumím.“

„Tak.“ Jackson položil ruce na kolena. „Čaj? Všichni? Natálie, nevedilo by vám prokázat nám tu čest?“

První, co probírali toho večera na konci roku 1950, bylo, jak se může David dostat do kanceláře, ve které byla uložena akta z tajného oddělení. David si myslel, že se tam nijak proniknout nedá, protože jediní, kdo měli klíče, byl archivář Dabb a žena odpovídající za místnost s tajnými akty, slečna Bennettová, a když opouštěli budovu, oba je odevzdávali vrátnému.

„Nepotřebujeme klíče,“ řekl Jackson rychle, „jen číslo přívěsku. Víte, že je na každém vyražené číslo o čtyřech číslicích, takže kdyby se některý klíč ztratil, mohou porovnat čísla se svými záznamy na Pracovním úřadě.“

„Všechny kartotéky a klíče pro státní správu dělají zámečníci Pracovního úřadu,“ vysvětloval Geoff. „Když byly v roce 1948 přijaty zákony o zákazu práce Židů ve státní správě, museli všichni židovští zaměstnanci odejít. Z bezpečnostních důvodů.“

„Ano.“ David si pamatoval, jak se probudil tu noc, kdy parlament přijal další protizidovské zákony, jak ležel vedle své ženy se zaťatými pěstmi a otevřenýma očima.

Jackson řekl: „Jedním z těch zámečníků byl starý Žid, kterého pak vyhodili. Přesl k nám a přinesl s sebou rozpis všech klíčů. Není potřeba nic než číslo klíče tajné místnosti a on může udělat kopii.“ Usmál se. „Ten hloupý židovský zákon nám někdy skutečně pomáhá.“

„Ale jak se k němu dostanu?“ zeptal se David.

„Jackson si vyměnil pohled s Geoffem. „Povězte mi něco o slečně Bennettové.“

„Je jedna z těch přijatých v letech třicet devět a čtyřicet, kdy směly ženy kvůli válce do administrativních funkcí.“

„Jackson přikývl. „Často si myslím, že ženy, které tam zůstaly po smlouvě, si musejí připadat velmi nemístně. Samozřejmě ty svobodné, jinak musely odejít. Jaká je slečna Bennettová?“

David uvažoval. „Hezká. Nudná, myslím, ztracená v té práci.“ Myslel na Carol, na její stůl za přepážkou se žlutými svazky a červeným křížem, který znamená „přísně tajné“, na cigaretu, která jí obvykle hořela na popelníku.

„Je přitažlivá?“ zeptal se Jackson.

David si náhle uvědomil, kam by to mohlo směřovat, a pocítil v hrudi jakýsi chlad. „Vlastně ne.“ Carol byla vysoká a štíhlá, měla velké hnědé oči a tmavé vlasy, protáhlý nos a bradu. Byla vždycky dobře oblečená, vždycky

trochu namalovaná, měla brož nebo barevný šátek, trochu jako projev vzdoru proti pravidlu, že se ženy ve státní službě mají oblékat konzervativně. Ale nikdy ho to k ní ani vzdáleně netáhlo.

„Zájmy? Koníčky? Nějaký přítel? Jak žije mimo úřad?“

„Mluvil jsem s ní jen několikrát. Myslím, že má ráda koncerty. Dostala přezdvíku, jako spousta mladších úředníků.“ Trochu zaváhal. „Říkají jí modrá punčocha.“

„Tak je možná osamělá,“ usmál se povzbudivě Jackson. „Co kdybyste k ní byl přátelštější, vzal ji řekněme párkrát na oběd. Možná by jí lichočila pozornost hezkého vzdělaného kolegy, jako jste vy. Mohl byste vymyslet, jak ten klíč vidět.“

„Navrhujete, abych –“ Podíval se po ostatních. Natálie se na něj trochu smutně usmívala.

„Svést to děvče?“ řekla. „Raději ne. To by mohlo vést ke klepům, a dokonce k problémům, jste přece ženatý.“

Jackson se na něj podíval. „Ale můžete se s ní spřátelit, někam ji vyvést.“

David mlčel. Natálie řekla: „Všichni teď musíme dělat věci, které se nám nezamlouvají.“

A tak se David spřátelil s Carol, chodil na její konec dlouhé přepážky, když měl oznámit nebo vrátit nějaké dokumenty, a využíval příležitosti si popovídat. Bylo to snadné. Carol nebyla v dusné a konzervativní atmosféře podatelny populární a potěšilo ji, že s ní někdo mluví. Náhodou poznamenal, že slyšel, že studovala v Oxfordu stejně jako on. Vyprávěla mu, že studovala angličtinu na Somerville* a že opravdu miluje hudbu, ale ať to zkoušela na kterýkoli nástroj, byla beznadějná. Zjistil, jak je osamělá, měla jen hrstku přítelkyň a starou těžko zvládnutelnou matku, o niž se starala.

Říkali mu, že to bude nějakou dobu trvat, ale byla to Carol, kdo po měsíci ostýchavě převzal iniciativu. Řekla, že někdy chodí na polední koncerty do místních kostelů a že uvažovala, zda by nechtěl na jeden jít s ní. David předstíral zájem o hudbu a viděl v jejích očích váhavou naději.

A tak šli na recitál. Dali si rychlý oběd v British Corner House a pak se Carol zeptala: „Vaše žena nemá ráda hudbu?“

* ženská kolej v Oxfordu, pozn. překl.

„Sarah právě teď nerada chodí ven.“ David se zamyslel. „Přišli jsme nedávno o chlapečka, na začátku roku. Bylo to neštěstí, stalo se to doma.“

„Ach ne.“ Vypadala opravdu zoufale. „Omlouvám se.“

David nedokázal odpovědět, měl najednou pocit, že se dusí. Carol zkusmo natáhla ruku a dotkla se ho. Ostře ucukl a ona trochu zrudla. „Promiňte,“ řekl.

„Chápu.“

„Dělat během oběda něco jiného člověku pomůže, aby některé věci pře-konal.“

„Ano. Ano, samozřejmě.“

Koncertů bylo víc, i rychlých obědů po nich. Vyprávěla mu o problémech, jaké má s matkou. A když seděli vedle sebe na koncertech, snažila se, aby se jejich těla dotýkala. Vadilo mu, co jí mohl působit. Ale pomalu se utvrzoval v oddanosti Odboji a pokračoval. V Soho se dozvídal mnohé pravdy, které byly za propagandou v tisku a v BBC; stávky a bouře ve Skotsku a na severu Anglie, chaos v Indii a nekončící bestiální německá válka v Rusku. Viděl sílící sebejistotu černokošiláčů v ulicích, když se kolem nich ploužili Židé se žlutými odznaky a očima upřenýma do země.

Než se mu podařilo zahlédnout klíč, přišel leden. David Carol pozoroval a viděl, že má v práci klíč v kabelce a když jde ven, vždycky ho dává vrátnému. Na posledním koncertě si všiml, že Carol vypadá nějak roztržitě. Řekla mu při obědě, že to bylo s matkou obzvlášť těžké, že ji, dceru, obvinila, že jí z peněženky bere peníze, což bylo absurdní, protože obě žily z Carolina platu. Bála se, že stará paní začíná být senilní.

Promyslel si, jak by to mohl udělat. Příští týden navrhl další koncert na Smith Square. Carol nadšeně souhlasila. Řekl, že vyzvedne lístky cestou domů. V den koncertu, když přinesl do podatelny spisy, přešel k jejímu stolu. Carol rozdělila jeden tajný spis na dva a pečlivě překládala dokumenty z jedné složky do druhé. David byl jako obvykle opatrný, nedíval se na ně; Carol byla vyškolená, a ať k němu cítila cokoliv, všimla by si toho. „Těšíte se na koncert?“ zeptal se.

Viděl, že jí blýsklo v očích. „Ano. Bude hezký.“

„Kde sedíme?“

Záhadně se na něj usmála. „Máte lístky.“

„Ne, nemám. Dal jsem vám je.“

Zahleděla se na něj. „Kdy?“

„Včera. Jsem si tím jist.“

Opatrně zavřela spis, vzala kabelku a otevřela ji na stole, jak doufal. Vytáhla peněženku a pak sklonila hlavu, aby se podívala do jednotlivých přihrádek. Kabelka ležela otevřená. David se rychle rozhlédl, ale nikdo se na ně nedíval; o jejich přátelství už dávno kolovaly drby a archivář Dabb byl zaměstnán, kontroloval nějaký spis. David se trošičku naklonil, aby viděl do kabelky. Byla tam pudřenka, balíček cigaret a klíč na kovovém kroužku s přívěskem. Přimhouřil oči a zahlédl číslo, které na něm bylo vyraženo: 2342. Ustoupil, právě když Carol vzhlédla od peněženky.

„No to je veselé, tady nejsou,“ řekla znepokojeně.

David vytáhl svou peněženku a zkontroloval ji. S výrazem údivu z ní vytáhl lístky. „Strašně se omlouvám. Byly celou dobu tady. Omlouvám se, Carol.“

Vydechla úlevou. „Chvilí jsem se bála, že jsem ze všech těch starostí s matkou úplně vyšinutá.“

Cestou do své kanceláře musel David zajít na toaletu. Zašel do kabiny – bylo mu hrozně zle. Přikrčil se, ztěžka dýchal a zvracel. Tím polevilo takřka nesnesitelné napětí, které cítil od momentu, kdy získal číslo klíče, ale jeho pocit hanby to nijak neutišilo.

A tak začal chodit o víkendech do práce a fotografovat dokumenty z tajných spisů. Nejméně jednou za měsíc se v Soho scházel s Jacksonem, Geoffem – který skutečně byl agentem Odboje na ministerstvu pro kolonie – a Boardmanem, vysokým hubeným mužem z ministerstva pro Indii, jenž stejně jako Jackson absolvoval Eton. Tiché diskuse v zanedbaném bytě v Soho se vedly celé hodiny, zatímco za vedlejšími dveřmi provozovala své řemeslo prostitutka – další stoupenkyně Odboje – a občas bylo přes zeď slyšet výkřiky a rány.

David se dozvídal víc a víc o křehkosti fašistické Evropy. Hospodářský útlum a požadavky, aby Evropa sytila nekonečné gigantické německé vojenské operace v Rusku, úplně vysávaly kontinentální země, přičemž nábor na práci do Německa doslova vyháněl mladé muže ve Francii, v Itálii a ve Španělsku do kopců. Na druhé straně světa Japonsko zabředlo do války s Čínou stejně jako Německo v Rusku. Mělo vůči Číňanům stejnou strategii jako Němci vůči Rusům a shrnovalo ji v politice „trojí všechno“: všechny zabít, všechno spálit a všechno zničit. Nedávno jim Jackson, o němž už David vědět, že je z ministerstva zahraničí, říkal, že pověsti

o politických problémech Německa jsou pravdivé. Důvodem, proč se Hitler vůbec neobjevoval na veřejnosti, bylo, že byl kvůli Parkinsonově nemoci téměř úplně nezpůsobilý: měl stěží dostatek jasného rozumu, aby mohl přijímat rozhodnutí, halucinoval o Židech v jarmulkách a s pejzy, kteří se na něj šklebí z kouta místnosti; halucinace byly symptomem poslední a nejdrsnější fáze jeho choroby. Po Göringově smrti – zemřel před rokem na mrtvici – byl za jeho následníka nominován Goebbels, ale ten měl mnoho nepřátel. Frakce představované armádou, nacistickou stranou a SS byly v pohybu a kuly pikle.

Dozvěděl se také víc o Odboji, spojenectví socialistů a liberálů se staromódními konzervativci, jako byli Jackson a Geoff, kteří nesnášeli fašistické autoritářství a smutně dospěli k pochopení, že imperiální mise selhala. Jejich počet stále rostl a k destabilizaci policejního státu bylo nezbytné násilí.

Natálie tam byla také, dychtivě naslouchala a neustále kouřila. David nevěděl, jaké má politické názory, věděl jen, že je uprchlice ze Slovenska, dalekého koutku východní Evropy, o kterém sotva co slyšel. Na setkáních mluvila málo, ale to, co řekla, bylo k věci. Časem si všiml, že se na něj dívá stejně jako Carol a kdysi Sarah. Nereagoval na to, ale cosi v tom, jak byla soustředěná a oddaná, ačkoli neměla v zemi kořeny, ho nečekaně dojívalo.

Típl cigaretu. Tuto neděli musel kopírovat nějaké dokumenty na příští schůzi vysokých komisařů, zabývající se možnou jihoafrickou vojenskou pomocí v Keni. Pak musel ofotografovat tajný dokument, o kterém slyšel, ale nikdy ho neviděl – o kanadských dodávkách uranu do Spojených států pro jejich jaderný zbrojní program. Věděl, že Německo pracuje na jaderných zbraních také, ale s pramalým úspěchem. Mimo jiné Němcům chyběl uran; těžili ho v Belgickém Kongu, ale přišli o obrovské množství, které Belgičané odvezli do Spojených států těsně předtím, než kolonie v roce 1940 podle mírové smlouvy s Belgií připadla Německu. Musel také najít všechno, co může, o hrozbě Nového Zélandu, že vystoupí z impéria. To mu připomnělo otce; byl tam šťastný a pořád Davida a Sarah žádal, aby za ním přijeli. David s povzdechem vytáhl z kapsy fotoaparát, vybral objemný spis vysokých komisařů a vyšel ven.

Při chůzi po chodbě tiše našlapoval. Mohl svazek vysokých komisařů ofotografovat ve své kanceláři, ale snímky vyšly lépe při jasném umělém

světla a v místnosti s tajnými spisy byla stolní lampa s nastavitelným ramenem. V podatelně otevřel dvířka přepážky a šel ke Carolinu stolkou. V jejím přeplněném popelníku byla hromada nedopalků. Přistoupil ke dveřím z matného skla, vytáhl svůj duplikát klíče a otevřel je.

Místnost byla docela malá, uprostřed stál stůl a na poličkách spisy. V systému evidencí se už důvěrně vyznal. Na stole stála lampa s nastavitelným ramenem a silnou žárovkou.

Položil spis vysokých komisařů na stůl a začal vybírat žluté obálky s červeným úhlopříčným křížem. Trvalo mu hodinu, než našel dokumenty, které chtěl, rychle je zkontroloval, zda jsou to ty důležité, pak je vytáhl a každou pečlivě položil na stůl s dokumenty ze svazku vysokých komisařů. Pracoval usilovně, klidně a velmi tiše, jedním uchem stále naslouchal zvukům zvenčí. Pak nastavil lampu a pečlivě dokumenty jeden po druhém ofotografoval. Když skončil, zhasl světlo, zastrčil fotoaparát do kapsy saka a začal vracet tajné dokumenty do svazků vršících se na stole a rychle je zakládal do referátníků.

Byl asi v polovině, když za dveřmi uslyšel, jak někdo hlasitě vyslovil jeho jméno. Strnul s jedním tajným dokumentem v ruce.

„Fitzgerald ve své kanceláři není.“ Byl to hluboký hlas jeho nadřízeného Archieho Hubbolda. „Šel jsem do podatelny, víte, že můj telefon nefunguje. *Připomínal* jsem to.“ David pochopil, že Hubbard mluví telefonem z podatelny s vrátným. Mluvil s ním, jako pokaždé, když mluvil s jinými zaměstnanci než s úředníky, jako s přítrobným dítětem. „Jste si jist, že jste ho viděl přijít?“ David zaslechl nějaké zavrčení a potom „Dobře. Na shledanou.“ Pár strašných vteřin ticha, a pak slabě zaslechl, jak Hubbard odchází.

U stolu byla židle a David se posadil. Přinutil se ke klidu. Hubbard občas přišel do práce o víkendy a vrátný mu musel říct, že tam David je. Musel jít k Davidovi do kanceláře a pak dolů do podatelny k telefonu.

David se teď musel rychle dostat zpátky do své kanceláře; kdyby Hubbard zjistil, že tam není, možná by napsal záznam. Musí mu říct, že byl na toaletě; Hubbard byl příliš štítivý, než aby tam někoho hledal. David co nejrychleji zastrkal zbývající akta do svazků. Vždycky rád všechno dvakrát ověřoval, aby to bylo v pořádku, ale na to teď neměl čas. Rychle založil akta vysokých komisařů zpátky do složky a pak si hluboce oddechl, odemkl dveře, vyšel a zamkl za sebou.

Hubbold mu skutečně v kanceláři nechal vzkaz. *Slyšel jsem, že jste tady.*

Mohu se prosím ještě podívat do složky VK? AH David si dal složku zase do podpaždí, vyběhl ven a spěšně vystoupil po schodech k Hubboldově kanceláři o patro výš.

Archie Hubbold byl nevelký zavalitý muž s jemnými bílými vlasy. Oči mu zvětšovaly silné brýle, takže měl nečitelný výraz. Přišli s Davidem do politického odboru ve stejnou dobu před třemi lety. Pro Davida to byl krok stranou, dávno měl být povýšen. Jenže David věděl, že ačkoli je pokládán za spolehlivého a svědomitého, soudí se o něm, že není ambiciózní. Hubbold si však povýšení na asistenta náměstka vychutnával. Byl ješitný, nabubřelý a puntičkářský, ale také inteligentní a všímavý. Když se probírala politická témata, rád se, jako mnoho jiných ve službě, těšil z paradoxů, stavěl jeden názor proti jinému.

David zaklepal na Hubboldovy dveře. Hluboký hlas pronesl „Dále“ a on se přiměl se při vstupu uvolněně usmívat.

Hubbold pokynul svému podřízenému, aby se posadil. „Tak vy také pracujete přes čas.“

„Ano, pane Hubbolde. Právě jsem chtěl zkontrolovat, jestli je agenda v pořádku. Našel jsem váš lístek. Byl jsem bohužel na toaletě.“ David poklepal rukou na svazek. „Tohle jste chtěl vidět.“

Hubbold se velkoryse usmál. „Když jste to zkontroloval, bude to v pořádku, jsem si jist.“ Sáhl do kapsy a vytáhl malou stříbrnou krabičku a vyklepl na hřbet ruky dvě malé lžičky hnědého prášku. Mnozí vysocí státní úředníci si rádi pěstovali nějakou osobní výstřednost a tou Hubboldovou byl šňupací tabák, jako by byl nějaký džentlmen z osmnáctého století. Rychle si šňupl, pak si s mírným potěšením oddechl a podíval se na Davida. „Nesmíte si zvyknout na víkendovou práci, Fitzgeraldde. Co si o nás pomyslí vaše žena – že vás necháváme dřít do úpadu!“

„Tu a tam jí to nevádí.“ Hubbold se setkal se Sarah na několika společenských sešlostech úřadu. Byl tam se svou manželkou, neomalenou beztaktní ženskou, která k zjevné nelibosti svého manžele ráda konverzovala.

„Trávit společně čas přispívá *de bene esse*, dobrému manželství, to víte.“ Hubbold, jako tolik jiných ve státní správě strašně rád prokládal svou řeč latinskými obraty.

„Ano, pane,“ odpověděl David a z hlasu mu zazněl nezamýšlený chlad.

Hubbold řekl formálnější tónem: „Byli jsme požádáni, abychom

uspořádali jisté setkání. Je to trochu choulostivé. Nějací úředníci SS z německého velvyslanectví se chtějí setkat s příslušnými lidmi z jihoafrického odboru, aby se podívali, zda by nebyly aspekty apartheidu užitečné při organizaci ruské populace. Zajímalo by mne, jestli byste to mohl uspořádat zítra. Je to v této fázi jen bilaterální schůzka na nejnižší úrovni. A pomlčíte o tom, že?“

Davidovi se zdálo, že když se Hubbold zmínil o SS, mihla se mu v obličeji nechuť. Neměl však tušení, kde Hubbold politicky stojí – pokud vůbec někde; ze státní služby byli všichni politicky podezřelí vyházeni už před lety spolu se Židy. Státní úředníci spolu vždycky přetřásali politiku, což byl vynikající způsob, ale v těchto dnech se raději vyhýbali i pouhé narážce na jakékoli politické záležitosti, leda když mluvili s přáteli, kterým důvěřovali.

„Promluvíím zítra s lidmi z jihoafrického odboru.“ Odešel, a když scházel dolů, trochu se mu třásl ruce.

Domů dorazil těsně před šestou. Sarah seděla u krbu a pletla. Podal jí velikánskou kytici aster, které koupil cestou domů u stánku. „Nabízím mír,“ řekl. „Protože minulou neděli jsem se choval hnusně.“

Vstala a políbila ho. „Díky. Jaký byl odpolední tenis?“

„Nebylo to špatné. Nechal jsem tam dres, aby ho vyprali.“

„A co Geoff?“

„Všechno v pořádku.“

„Vypadáš unaveně.“

„Bylo to jen cvičení. Jak se ti líbil film?“

„Moc pěkný.“

„Venku padla mlha.“ Zaváhal. „A co Irene?“

„Je v pořádku.“ Sarah se usmála. „Viděly jsme na Picadilly nějaké pásky, trochu ji to nadzvedlo.“

„To si umím představit.“ Ti dva o nás teď mluví tak chladně, pomyslel si. Pak z náhlého impulzu řekl: „Proč bychom nevytapetovali znovu to schodiště?“

Zdálo se, že se jí tělo uvolnilo úlevou: „Ach Davide, kéž bychom to udělali.“

Zaváhal a pak řekl: „Měl jsem nějak pocit – že kdybychom to udělali, mohli bychom na to zapomenout.“

Přišla k němu a objala ho: „Nikdy nemůžeme zapomenout. Ty to víš. Nikdy.“

„Časem se možná zapomene na všechno.“

„Ne. I kdyby se nám jednou povedlo mít další dítě, na Charlieho nikdy nezapomeneme.“

David řekl: „Přál bych si věřit v Boha, abych věřil, že Charlie někde existuje v nějakém posmrtném životě.“

„Taky bych si to přála.“

„Ale existuje jen tenhle život, že?“

„Ano,“ řekla. Statečně se usmála. „Jen jeden. A musíme s ním nakládat, jak nejlíp umíme.“

Pátá kapitola

FRANK SEDĚL A DÍVAL SE Z OKNA na pozemek psychiatrické léčebny, na mokrý trávník a prázdné květinové záhony. Už od rána hustě a vytrvale pršelo. Prášky, které mu dávali, Largactil, působily, že byl po většinu času klidný a ospalý. Na přijímacím oddělení dostával velké dávky, ale potom, když se stabilizoval a přestěhovali ho na hlavní oddělení, dávky snížili a v jeho mysli teď chvíle nudného klidu občas prolomily násilné záblesky paměti: škola, paní Bakerová a její duchovní průvodkyně, jak mu zchromla ruka. Měl podezření, že si na lék zvykl a že to snížilo jeho účinek, ale nechtěl se vrátit k větší dávce, protože potřeboval myslet dost jasně, aby uchoval své tajemství.

Přišel toho pondělního rána do malé postranní místnosti mimo hlavní oddělení, do tichého pokoje, jak se mu říkalo – částečně proto, že ho ostatní pacienti děsili, a také proto, aby se dostal ze strašného pachu cigaret. Frank nikdy nekouřil. Ve škole věděl, že si nemůže dovolit připojit se k ostatním klukům, kteří chodili kouřit ke kotelně; tabák ho minul, stejně jako tolik jiných věcí. Pacienti pořád škemrali o tabák u personálu, o jednu cigaretu nebo aspoň nedopalek. Stropy v nemocnici byly od toho celé hnědé. Posadil se do křesla, které bylo jako všechen nemocniční nábytek obrovské, staré a těžké. Bolela ho pravá ruka, jako při dešti často, bolest se soustředila na dva chromé prsty, scvrklé jako drápy.

Když Frank před třemi týdny přišel do léčebny, překvapilo ho, že v oknech nejsou mříže. Když ale policejní auto, které ho přivezlo, projelo branou, postřehl u vnitřní strany vysoké zdi široký příkop plný vody, který při pohledu od léčebny stínil živý plot. Jeden pacient na přijímacím oddělení, muž ve středním věku s vrásčitými rysy a divokými vlasy, bílý jako křída, mu vyprávěl, že se chystá utéct, přeplavat příkop a přelézt zeď. Když člověk utekl z blázince a do čtrnácti dnů ho nechytili, byl podle zákona svobodný. Frank se díval na toho člověka v šedivém nemocničním obleku, ještě neforemnějším, než byl ten Frankův. I kdyby bylo možné uprchnout, o čemž pochyboval, neměl by teď kam jít. Po tom, co se stalo

v jeho bytě, by na něj sousedé upozornili policii, jakmile by ho jen zahlédli.

Bylo to jako ve škole, tam také nebylo kam utéct. Brána byla vždycky otevřená, ale on věděl, že kdyby někdy utekl, dostal se z ponuré skotské pahorkatiny a nějak se mu podařilo dorazit domů, matka by ho prostě odvedla zpátky. Psychiatrická léčebna mu pořád připomínala hrůzy školy – ložnice se železnými postelemi, uniformovaní pacienti, kteří ho většinou ignorovali. A ryze mužský svět; jako všechny psychiatrické léčebny byla i tato rozdělena na mužskou a ženskou část, pohlaví byla umístěna odděleně. Občas Frank zachytil pohledy, které mohly naznačovat, že pacienti vědí, co udělal, a možná se ho dokonce bojí. Také personál mu připomínal jeho učitele – drsnými vojenskými způsoby a rychlou krutostí, když byl někdo obtížný. Frank se léta snažil myšlenkám na školu vyhýbat, ale teď se mu pořád připomínala, i když ve škole to bylo horší než tady.

Toho odpoledne měl Frank schůzku s vrchním lékařem doktorem Wilsonem v jeho kanceláři v příjmací budově. Nechtělo se mu tam, raději by zůstal v tichém pokoji. Někdy tam chodili i jiní pacienti, ale dnes tam byl sám. Dělal si naději, že na něj třeba zapomněl – tu a tam se na schůzky s pacienty zapomínalo –, ale po hodině se otevřely dveře a vešel mladík v kšiltovce a hnědé seržové uniformě sanitáře. Frank ho ještě neviděl. Byl malý a zavalitý, měl hubený obličej s nápadným nosem, který byl kdysi ošklivě zlomený, a ostražitýma hnědýma očima. Nesl velký svinutý deštník. Pokynul Frankovi a přátelsky se usmál. Franka to překvapilo – hlavně proto, že sanitáři se k pacientům chovali jako k umíněným dětem.

„Frank Muncaster?“ zeptal se sanitář širokou skotskou výslovností. „Dobrý den.“ Frankova tvář se roztáhla v úsměvu, který odhalil všechny zuby – opičí úsměv. Zneklidňovalo ho, když slyšel skotskou výslovnost, protože mu připomínala školu. Ale tahle se hodně lišila od protahovaných samohlásek a zvučných „r“ edinburské střední třídy, které převažovaly ve Strangmansu; sanitář mluvil hrdelněji, rychle a spojoval slova, ale pro Franka to neznělo tak hrozivě.

Sanitáři se trochu rozšířily oči, jako každému, kdo poprvé uviděl Frankův šklebivý úsměv. Řekl: „Já jsem Ben. Přišel jsem vás odvést k doktoru Wilsonovi. V denním pokoji říkali, že budete tady.“

Frank neochotně následoval Bena ven, přes denní pokoj, kde sedělo

několik skleslých pacientů před televizí. Běžela v ní *Dětská hodinka* a jakási loutka v pruhované uniformě šíleně tančila na konci svých drátků.

Šli chodbami, v nichž zněla ozvěna, k hlavním dveřím, a pak ven do deště. Ben roztáhl deštník a pokynul Frankovi, aby si pod něj k němu stoupl. Čvachtali se po cestě mezi trávníky. Ben konverzačně řekl: „Předpokládám, že jste doktora Wilsona viděl na přijímacím oddělení.“

„Ano. Viděl jsem ho už minulý týden. Říkal, že mi chce nasadit nějakou léčbu.“ Frank se kradmo podíval na Bena; moc toho od svého přijetí nikomu neříkal, ale tenhle sanitář vypadal přátelsky.

„Jakou léčbu?“

Frank pokrčil rameny. „Nevím.“

„Doktor Wilson má rád nové způsoby léčení. Řek bych, že některý jeho nápady nejsou špatný – ten nověj lék Largactil je lepší než starej luminal a paraldehyd – kristepane, jak to smrdělo.“

„Říkal jsem mu, že chci jít zpátky do práce, ale on řekl, že na to skoro vůbec nejsem připraven. Ptal se, zda bych rád mluvil o rodičích, nevím proč.“

„Jo, to dělá.“ Benův hlas zněl pobaveně a trochu přezíravě.

„Říkal jsem mu, že to nemá smysl, protože můj otec zemřel předtím, než jsem se narodil, a matka už také zemřela. Díval se na mě podrážděně.“

„Vy jste byl vědec, než jste přišel sem, ne?“

„Ano.“ Frankovi se do hlasu vmísil odstín pýchy. „Jsem vědecký pracovník Birminghamské univerzity. Katedra geologie.“

„Tak to byste si, myslím, moh dovolit bejt na soukromé klinice. Měl byste tam vlastní pokoj.“

Frank smutně zavrtěl hlavou. „Zřejmě jsem kvůli diagnóze ztratil právo nakládat se svými penězi. A neexistuje žádný poručník.“

Ben soucitně potřásl hlavou. „To musí vyřešit sociální pracovník. Musíte se zeptat Wilsona.“

Došli k přijímacímu oddělení, hranatému dvoupatrovému pavilonu z červených cihel, jako všechny budovy léčebny. Frank letmo pohlédl zpátky na hlavní budovu. Stála na malém návrší; v krajině za ní bylo za jasného dne vidět v dálce kouř nad Birminghamem. Zvenčí vypadala léčebna s mnoha okny a hezkým pozemkem jako venkovské sídlo; uvnitř to však bylo podstatně jiné, tisíc pacientů naskládaných do pavilonů vybavených poničeným nábytkem a s oprýskanými nátěry. Z oddělení vyšly dvě ošet-

řovatelky z ženského křídla v pláštěnkách přes naškrobené uniformy. „Dobrý den, pane Halle,“ řekla jedna vesele Benovi. „Dneska je ošklivo.“

„Jo, to je.“

Ošetřovatelky roztáhly deštníky a rychle kráčely po cestě k zamčené bráně. Frank sledoval, jak jdou. Ben se dotkl jeho paže. „Pojďte, kámo, proberte se.“

„Kéž bych se mohl dostat ven.“

„Po tom, co jste udělal, Franku, fakt ne,“ řekl Ben vážně. „No tak, jdem dovnitř.“

Frank se v mysli vyhýbal události, která ho sem přivedla. Ale někdy, když vliv largactilu vprchával, na ni myslel.

Začalo to smrtí jeho matky před měsícem. Bylo jí kolem sedmdesáti, byla to malá, sehnutá a mrzoutská paní a žila sama v domě v Esheru. Frank ji z povinnosti navštěvoval několikrát do roka. Jeho starší bratr Edgar ji vídal jen zřídka, při návštěvách z Kalifornie. Když za ní Frank přišel, srovnávala ho paní Muncasterová s bratrem a vycházel z toho nepříznivě, jako po celý její život. Edgar byl ženatý, měl děti a byl fyzikem na velké kalifornské univerzitě, zatímco Frank už deset let dřepěl ve stejné nudné práci. Žila z Edgarových dopisů, říkala. Frank si nemyslel, že jeho matka v té době vídala někoho jiného než jeho, protože její spojení se spiritismem skončilo, když paní Bakerová, která byla jejím duchovním guru, před pěti lety zemřela a tím skončily i každotýdenní seance v obývacím pokoji.

Policie zavolala Frankovi do práce, aby mu řekla, že matku na nákupu ranila mrtvice a dvě hodiny poté v nemocnici zemřela. Frank poslal telegram Edgarovi, který k Frankovu údivu hned odpověděl, že přijede na pohřeb. Frank se nechtěl s Edgarem vidět, nesnášel ho; ale – i když nerad cestoval vlakem – jel z Birminghamu do Esheru, aby se s ním sešel v domě, kde vyrostli. Po cestě uvažoval, jak bude bratr vypadat. Byl teď americký občan. Podle dopisů matce ho stále naplňoval rušný život v Berkeley, miloval San Francisco, věnoval se ženě a dětem.

Když ale byl Frank u matky na návštěvě na Velikonoce, zjistil, že Edgar poprvé v životě matku rozrušil. Napsal jí, že se s manželkou rozvedli. Paní Muncasterovou to šokovalo, mačkala si drsné ruce a řekla mu, že se jí Edgarova manželka, kterou jednou přivezl s sebou do Anglie, nelíbila: byla neoma-

lená a sebestředná, typická Američanka. Pak matka plakala, že nikdy nevidí vnoučata, a trpce dodala, že od Franka sotva může nějaká čekat. Frank přemýšlel o tom, zda celý ten šok a zármutek nevedly i k jejímu infarktu.

Davy ve vlaku ho děsily a byl rád, když v Esheru vystoupil. Kráčel k domu. Bylo chladné mlhavé odpoledne. Kolem něj se prohnal chlapec na jednom z nových skútrů Vespa, až musel uskočit. Když vešel do domu, uvědomil si tu prázdnotu, nové nezvyklé ticho. Paní Bakerová by řekla, že to bylo, protože duše přešla. Frank se lehce zachvěl. Všude byl prach, tapety se loupaly, vlhkost nadělala skvrny. Nějak si předtím nevšiml, jak matka nechala dům sejít.

Edgar dorazil za několik hodin. Od té doby, co ho Frank naposledy viděl, přibral na váze. Bylo mu teď čtyřicet, měl brýle, červené tváře a řídky mu vlasy, mladistvá krása, kterou mu Frank záviděl, byla už jen vzpomínkou. „No, Franku,“ řekl těžce, „tak tedy odešla.“ Stejně jako Edgarova řeč nabyla skotského přízvuku, když byl ve Strangmansu, mluvil teď s americkým huhňáním.

Frank provedl Edgara po domě. „Je ve špatném stavu,“ řekl Edgar. „Některé pokoje vypadají, jako by v nich léta nikdo nebyl.“ Šli do jídelny. Na podlaze tam ležely myši bobky. „To je peklo,“ řekl Edgar podrážděně. „Nevím, jak mohla v něčem takovém žít. Nezkoušel jsi ji přimět, aby se přestěhovala?“

Frank neodpověděl. Díval se na jídelní stůl. Přes elektrickou lampu nad ním byla stále ještě přehozená tenká šála; paní Bakerová potřebovala pro komunikaci s duchovním světem tlumené světlo.

Edgar přemýšlivě našpulil rty. „Jaké jsou v téhle době ceny domů v Anglii?“

„Jdou dolů. Ekonomice se nevede dobře.“

„Nejlepší, co můžeme udělat, je co nejdřív to střelit. Prodat nějakému developerovi.“

Frank sáhl na stůl. „Pamatuješ se na seance?“

„Hromada zatracených nesmyslů.“ Edgar se opovržlivě zasmál. „Byli všichni praštění. Máma taky. Věřit, že za ní táta chodí každý týden, jen aby mu řekla, jak to vypadá s válkou, a umřel v roce 1914.“

„Myslím, že mu nikdy neodpustila, že odešel do války.“

Edgar se díval na bratra a uvažoval. „Možná tě neměla moc ráda právě proto, žeš mu byl tak podobný.“

• • •

Ten večer Edgar navrhl, aby se šli ven najíst, a tak zamířili do restaurace o pár ulic dál. Nebylo tam moc místa. Dali si dušené hovězí s bramborem a růžičkovou kapustou, všechno to plavalo ve vodnaté omáčce. Edgar objednal pivo. Frank jako obvykle pil málo, ale všiml si, že Edgar pije rychle, jedno pivo za druhým.

„Jídlo je v téhle zemi pořád děsně mizerné,“ řekl Edgar. „V Kalifornii můžeš dostat, co chceš, je to dobře udělané a je toho spousta.“ Potřásl hlavou. „Pokaždé, když přijedu, vypadá tahle země bídňější a ušlápnutější.“

„Byl jsi v létě v San Francisku na olympijských hrách?“

„Ne. Dalo se tam těžko dostat, mohl bych ti o tom povídat. Příští budou v Římě, ne? To bude u starého Mussoliniho bordel, organizace u Taliánů nestojí za nic. Mimochodem, viděl jsem na zdech namalovaná písmena V a O. Co to má znamenat?“

„Znak odboje, O jako Odboj a V je Churchillův znak pro vítězství.“

„Já bych mu dal V.“ Edgar se zasmál. „A co Beaverbrook? Pořád líže Němcům prdel?“

Frank řekl: „Ano, ano, líže.“

„Díkybohu Británie prohrála válku a Roosevelt prohrál v roce 1940 volby, a Taft s Japončíky udělal dohodu. I když – kdyby ten humanitární levičák Adlai Stevenson vyhrál v listopadu volby, mohl by zase začít strkat nos do Evropy.“

„Myslíš?“ zeptal se Frank a trochu ožil.

Edgar se na něj ostře podíval. „Slyšel jsem, že lidé z Odboje tady dělají nepřijemnosti. Kradou z policejních stanic zbraně, vyzbrojují stávkující, vyhazují věci do povětří, a dokonce zabíjejí lidi.“

Frank troufale řekl: „Možná by sem Stevenson měl strčit nos a všechno to vyřešit.“

„Amerika musí myslet na vlastní záležitosti. Nám nikdo problémy dělat nebude.“ A Edgar samolibě dodal: „Rozhodně ne teď, když máme atomovou bombu.“

Před čtyřmi lety, v roce 1948, prohlásili Američané, že odpálili atomovou bombu, a promítal se dokonce film o této události na poušti v Novém Mexiku. Němci řekli, že byla fingovaná. „Nikdy jsem si nebyl jist, jestli je ta historie pravdivá,“ řekl Frank. „Vím, že je atomová bomba teoreticky možná, ale potřeboval bys k tomu kolosální množství uranu. Slyšel jsem,

že se ji Němci pokoušejí sestrojít také, ale nikde ji nemají. Kdyby měli, doslechli bychom se o tom.“ Podíval se na bratra, vědec na vědce. „Co myslíš?“

Edgar se na něj tvrdě zahleděl. „My atomovou bombu máme. A máme další věci, nové typy zápalných bomb, chemické zbraně – za několik let budeme mít mezikontinentální rakety. Němci ji možná zkonstruují také, ale do té doby my budeme mít s našimi atomovými bombami převahu.“

„A pak budeme všichni kde?“ zeptal se Frank smutně.

„Nevím, jak vy, ale my budeme v bezpečí.“

„Zatímco Británie připoutaná k Německu.“ Frank zavrtěl hlavou. Vždycky nenáviděl nacisty a černokošiláče, celou tu bandu násilnických zločinců. Přál si, aby se Británie tehdy v roce 1940 byla nevzdala.

Edgar nikdy neměl rád, když mu Frank odmlouval. Zamračil se a napil se piva. „Máš přítelkyni?“ zeptal se.

„Ne.“

„Nikdy jsi ji neměl, co?“

Frank neodpověděl. „Ženský jsou zatracený kurvy,“ prohlásil Edgar náhle tak nahlas, že se na ně podívali lidé od sousedního stolu. „Tak jsem měl románek se svou sekretářkou, a co má sakra být? Teď mě Ella obírá o půlku platu na alimentech.“

„To je mi líto.“

„Mohl bych něco dělat se svým podílem z peněz za mámin dům.“

„Mně to nevádí. Můžeme ho prodat, jestli chceš.“ Proto tedy Edgar vlastně přijel, chtěl své dědictví.

Vypadalo to, že se Edgar uklidnil. „Jsou k domu smlouvy?“ zeptal se.

„Ano. V zásuvce. S máminými vkladními knížkami.“

„Vezmu je, jestli ti to nevádí. Kvůli – jak tomu říkáte – závěti?“

„Jestli chceš.“

Edgar se zeptal. „Pořád pracuješ jako laboratorní asistent na Birminghamské univerzitě?“

„Nejsem asistent. Jsem pomocný vědecký pracovník.“

„A copak to je za výzkum?“ Edgar měl agresivní tón; Frank si uvědomil, že je hrozně opilý. Vzpomněl si na přednášejícího z Birminghamu, který se rozvedl a dal se na pití; poslali ho potichu do předčasného důchodu.

„Struktura meteoritů,“ odpověděl. „Jaké jsou strukturní vazby.“

„Meteority?“ Edgar se zasmál.

„A co ty děláš?“

Edgar si legračním opileckým gestem poklepal na nos, posunul si nakřivo brýle a ztišil hlas. „Práci pro vládu. Nemůžu o tom mluvit. Neměli vůbec radost, že jsem sem jel na pohřeb. Musím se každý den hlásit ambasádě.“ Zvedl jídelní lístek. „Co to mají za puding? Pane jo, strakatej s rybízem.“

Pohřeb paní Muncasterové se konal za několik dní. Frank to vyřídil s místním farářem a dával si pozor, aby mu neřekl o náboženských názorech paní Muncasterové. Kromě Franka a Edgara přišla jen hrstka žen z časů seancí; Frank našel jejich adresy v matčině adresáři. Byly už staré, smutné a povadlé. Po bohoslužbě jedna z nich za bratry přišla a řekla, že se jejich matka, která je teď s manželem na druhé straně, prochází zahradou duchovního světa. Frank jí poděkoval, i když Edgar na ni vrhl znechucený pohled. Když odcházeli ze hřbitova, řekl Edgar: „Když už se vedou ty spiritický řeči, mohli bysme si dát něco k pití.“

Šli do hospody na esherské High Street. Edgar pil hodně, ale agresivní tentokrát nebyl. Pro Franka byla bohoslužba jen rituál, představení jako spiritistická seance, ale zdálo se, že na Edgara zapůsobila. Řekl: „Je to zvláštní pomýšlení, že matka zemřela. Bože, ona byla divná.“

„Ano, to byla.“ Aspoň na tom se bratři mohli shodnout.

„Musím se brzy vrátit, v Berkeley mě potřebují. Ale pár dní zůstat můžu.“ Podíval se na bratra. „Pomohlo by mi, kdybychom dům nabídli na prodej.“

Frank měl Edgara víc než dost, počítal hodiny do chvíle, kdy bude pohřeb za nimi. „Jestli chceš, zařídím to,“ řekl. „Potřebuji se dnes vrátit do Birminghamu.“

„Můžeš tu den nebo dva zůstat. Nevím, kdy se zas sejdeme. Kristepane,“ řekl zase. „Máma umřela. Všechno se mi v životě sere,“ dodal sebe-lítostivě.

Frank rychle promluvil. „Říkal jsem, že se musím zítra vrátit do práce.“ Vstal. „Promiň, Edgare, musím už jít, jestli se chci včas vrátit.“

Edgar trucovitě našpulil ústa. Přes brýle se na Franka upřeně díval. Pak natáhl velkou masitou ruku. Frank jí potřásl. „Dobrá,“ řekl Edgar ztěžka. „Tak to by bylo.“ Pak mu očima proběhl ošklivý záblesk, když pohlédl na Frankovu ruku se mrzačenými prsty.

„A co ta ruka teď?“

„Trochu bolí, když je špatné počasí.“

„Byla to divná nehoda, ne?“

Frankův pohled se setkal s bratrovým a on si uvědomil, že Edgar ví, co se ve skutečnosti stalo. Byl tehdy na univerzitě, ale pořád zůstal ve styku s přáteli ve Strangmansu a někdo mu to musel povědět. Frank vstal. „Na shledanou, Edgare,“ řekl a rychle odešel.

Jel zpátky do Birminghamu a vrátil se do práce. Byl krásný říjen, jeden příjemný slunný den za druhým, ze stromů jemně opadávaly žluté listy.

Posledních deset let bydlel Frank ve velké viktoriánské vile rozdělené na nájemní byty. Měl v prvním patře čtyři pokoje. Budova nebyla dobře udržovaná, barva na předním vchodu a okenních rámech odprýskávala, polovina rámu hnila. Jednou v neděli, deset dnů po matčině pohřbu, seděl a četl si *Dvacet tisíc mil pod mořem*, když u dveří zazvonil zvonek. Prudce vyběhl, seběhl dolů po schodech a otevřel. Stál tam Edgar a zřejmě nebyl v dobrém stavu, ačkoliv byly teprve tři odpoledne. Frank se na něj bezvýrazně díval.

„Překvapuje tě, že mě vidíš?“ zeptal se Edgar. „Ani mě nehodláš pozvat dál?“

„Ano, promiň.“ Frank se obrátil a šel po schodech nahoru, Edgar za ním. Frankovi bušilo srdce. Proč přišel? Co chce? Zašli do bytu, který Frank zařídil nábytkem z vetešnictví, když se tam nastěhoval.

„Kristepane,“ řekl Edgar. „Připomíná mi to mámin dům. Jednal jsem mimochodem s agentem a mám právníka, takže může začít projednávání závěti.“

„Dobře,“ řekl Frank.

„Rozhodl jsem se, že ti to přijdu říct. Musíš dostat telefon. Ve Státech má telefon většina lidí.“

„Já ho nepotřebuji.“

Edgar pohlédl na dva zaprášené rámečky s fotografiemi na stolku. „Máš tátovu fotku, vidím. Bože, vypadá jako ty.“

Edgar se podíval na hnědě tónovaný portrét svého otce v uniformě, který na něm nepřírozeně a toporně stál před fotoaparátem. Franka někdy napadalo, že se vidí v zákopech, že je předvídá.

„A co je na té druhé?“ zeptal se Edgar.

„Můj ročník v Oxfordu.“ *Proč přišel?* přemýšlel Frank. *Co jen chce?*

Edgar přešel ke knihovně a díval se na ohmatané vědecko-fantastické romány. „Hele, některé z nich pamatuju z doby, kdy jsme byli kluci. Vždycky jsi je četl o prázdninách.“ Obrátil se poloopile na Franka a usmál se kaučukovitým úsměvem. „Zítřka letím zpátky, tak jsem myslel, že přijdu a řeknu ti o domě.“ Zaváhal a pak řekl: „Nechtěl jsem, abychom se rozcházeli ve zlém.“

„Aha.“

„Možná bych mohl přespat, třeba bych se zítra šel podívat na tvou laboratoř.“

„Promiň,“ koktal Frank. „To se moc nehodí. Mám tady jen jednu postel, vidíš?“

Edgar vypadal dotčeně, pak našťavaně a nakonec zmateně.

„Vlastně nemívám žádné návštěvy,“ dodal Frank.

Edgarovi se napjal obličej. „Ne. Nepředpokládám, že máš návštěvy. Nevadilo by, kdybych si sedl?“ Dopotácel se do křesla. „Ach Bože, Franku, nesměj se jako opice.“

Frank si vzpomněl na něco hrozného, co se stalo, když mu bylo dvanáct let. Jeli s Edgarem ze Strangmansu domů na letní prázdniny. Edgarovi bylo tehdy šestnáct a sebevědomě si vykračoval. Matka jim nabídla něco neobvyklého – že půjdou společně do zoo. „Nemyslíme dost na zvířata.“ řekla. „Paní Bakerová říká, že mají duši jako my.“ A podívala se na ně smutně a vážně.

Jeli do Whipsnade a chodili kolem ohrad. Když míjeli pavilon opic, řekl Edgar: „Pojďme dovnitř.“ Šel první, za ním rozpačitě Frank s matkou, která upadla do svého zasněného, nepřítomného stavu. Vevnitř to bylo hrozné, dlouhá betonová chodba a po stranách zamřížované ohrady, odporný, špinavý zápach a po zemi hrsti slámy, kterou opice vyházely z klecí. Chodilo tam jen málo lidí, kteří se smáli dovádění malých opiček. Z šera svého kotce se na ně mračil veliký orangutan. Edgar se podíval na Franka a pak se obrátil k matce. „Podívej se na toho šimpanze, mami!“ Byl tam jen jeden šimpanz, seděl v kleci sám na hromadě slámy a zíral na ně. Edgar mávl rukou a šimpanz se zaklonil a odhalil zuby v úšklebku, o němž Frank nějak věděl, že znamená strach a hrůzu.

„Ten je ošklivý,“ řekla paní Muncasterová.

Edgar se smál: „Nepřipomíná ti ten úšklebek Franka?“

Paní Muncasterová se smutně zadívala na Franka. „Ano, řekla bych, že se tak tváří.“

„Kluci ve škole mu kvůli tomu úšklebku říkají Opičák. Opičák Muncaster.“

„Byla bych radší, kdybys to nedělal, Fanku,“ řekla paní Muncasterová.

Frankovi bylo tak horko, že myslel, že omdlí. Edgar se mu šklebil. Paní Muncasterová řekla: „Je tady strašný smrad. Musím říct, že si je v duchovní zahradě nedovedu představit. Pojdme se podívat na ptáky.“

A teď byl Edgar v jeho bytě. Seděl v opelichaném křesle a zase se rozhlížel po pokoji. „Myslel jsem, že už budeš mít něco lepšího.“

„Mně to stačí.“

Edgar se na něj znovu podíval udiveně. „Nikdy jsem nepochopil, proč jsi šel dělat vědu na univerzitě. Abys to zkusil a soutěžil se mnou, ukázal mi, co dokážeš?“

„Ne.“ Frank slyšel, jak se mu v hlase chvěje zlost. „Dělal jsem to, protože mě to bavilo. Tak je to, myslím, správné.“

Edgar vypadal zklamaně. Pak se ušklíbl, právě tak jako v zoo. „Studovat meteority?“

„Ano.“

Edgar poposedl v křesle. „Dostanu něco k pití?“

„Jen čaj nebo kávu.“ Hleděli na sebe. „Myslím, že už bys neměl víc pít. Už – už máš dost.“

Edgar zrudl. „Víš, co dělám, co mám za práci?“

„Ne. Podívej, Edgare, možná bys měl jít. Tady nic k pití není –“

Edgar vstal. Lehce se pohupoval a tvářil se teď hrozivě. Frank také vstal, najednou dostal strach. Edgar přešel zaprášený koberec přímo k němu, z dechu mu byl cítit alkohol, a vyšťekl přímo Frankovi do obličeje: „Řeknu ti, co zatracenýho dělám.“

A řekl mu to: řekl mu, jakou má práci – a jako vědec vědci mu řekl, jak se jim to povedlo. Vysvětlení dávalo celkově divný a děsivý smysl. „Tak vidíš, zvládli jsme to,“ završil to hlasem plným uspokojení.

Frank se zapotácel, obličej zkrivený hrůzou. Teď už chápal, proč Edgara jeho lidé nechtěli pustit na pohřeb. Všechno, co kdy chtěl, bylo, aby ho nechali na pokoji, a teď nebude mít klid ani bezpečí po zbytek svého života. Bylo vytvořeno něco tak hrozného, jako v nějakém sci-fi, a Edgar mu řekl, jak. Upřeně se na něj díval – najednou pochopil, že mu

jeho bratr – osamělý, zlomený člověk – chtěl ukázat, jakou má moc. „To jsi mi neměl říkat,“ pronesl jakýmsi zoufalým šeptem. „Dobrý Bože! Řekls to ještě někomu jinému?“ Hrábl si do vlasů a najednou si uvědomil, že křičí. „Ježíš, Němci se to nesmějí dozvědět –“

Edgar se zamračil, do podroušeného mozku mu začala pronikat závažnost toho, co právě udělal. „Samozřejmě jsem to nikomu neřekl,“ odpovéděl ostře. „Uklidni se.“

„Jsi opilý. Byl jsi napůl opilý od chvíle, cos sem přišel.“ Frank se natáhl a chytil bratra za paži. „Musíš jít domů a nesmíš to říkat nikomu jinému. Kdyby se někdo dozvěděl, žeš to řekl mně –“

„Správně!“ Edgar teď vypadal znepokojeně. „Správně. Zapomeň, co jsem říkal –“ „Zapomenout!“ Frank zaskučel. „Jak – to – můžu – zapomenout?“

„Proboha sklapni, přestaň křičet!“ Edgar už se potil, obličej měl rudý jako řepa. Dlouhou chvíli upřeně hleděl na bratra. Pak řekl tiše – právě tak sobě jako Frankovi: „I kdybys mluvil, nebude ti nikdo věřit. Pomyslí si, že jsi šílenec, a možná jsi – podívají se na tebe, ty rozšklebenej mrzáčku –“

A pak nad sebou Frank podruhé v životě ztratil kontrolu. Přihnal se k bratrovi a začal ho hlava nehlava mlátit. Edgar byl mnohem větší než Frank, ale byl hodně opilý, ustupoval se zdviženýma rukama a marně se pokoušel bránit. Frank se přiblížil a znovu a znovu tloukl, až Edgar zakopl a svalil se na okno. Svou vahou vylomil zpráchnivělý rám a propadl ven ve spršce skla. Zamával rukama, divoce vykřikl a zmizel.

Frank nepřítomně stál u rozbitého okna. Do pokoje zavál říjnový vítr. Zezdola se ze zahrady ozývalo sténání. Váhavě postoupil dopředu a vyhlédl z okna. Edgar ležel dole na zádech na kamenných dlaždicích, držel si pravou ruku a svíjel se bolestí. Tak, a je to, pomyslel si Frank, udělal jsem to já a přijde policie a všechno zjistí. Vykřikl ze všech sil: „To bude konec světa!“ Úplně ho naplnila zuřivost a hrůza. Obrátil se, odstrčil stůl, běžel do kuchyně, otevřel kredenc, vytáhl talíře, a začal je rozbíjet o podlahu. V hlavě se mu zrodila šílená představa, že když rozbije a rozláme všechno v dohledu, nějak vyžene z mysli tu strašnou informaci, kterou mu Edgar řekl, i všechnu zlost, která ho naplňovala. Když přišla policie, ještě pobíhal po bytě, rozbíjel nábytek a krvácel, protože se na několika místech pořezal.

Doktor Wilson byl malý, kulatý človíček s lysou hlavou, oblečený v bílém plášti, pod nímž měl hnědý oblek s vestou. Seděl za velký stolem zavale-

ným vším možným. Za želvovinovými brýlemi měl pronikavé, ale unavené oči. Když Frank vešel, položil dokument s vládním erbem: štít, lev a jednorozec. Frank zahlédl název, *Sterilizace nezpůsobilých; konzultační dokument*. Wilson se rychle unaveně usmál. „Tak jak se dneska máte, Franku?“

„Všechno je v pořádku.“

„Co jste dělal?“

„Jen jsem seděl na oddělení. Nevzali nás dnes na procházku na dvůr, protože přšelo.“

„Ne,“ řekl doktor Wilson s úsměvem. „Za pár týdnů uspořádáme pro vyhovující pacienty zvláštní vycházkový den. Do katedrály v Coventry. Děkan nabídl, že vezme asi deset pacientů na prohlídku, samozřejmě s nějakým doprovodem. Zajímalo by mě, jestli byste tam rád jel. Je to krásná středověká stavba. Patnácté století, myslím. Hledal jsem nějaké – vzdělané – pacienty, kteří by jeli. Zajímalo by vás to?“

„Ne, děkuji,“ odpověděl Frank s tváří zkřivenou do opičího šklebu. Kostely ho nezajímaly, nikdy v žádném nebyl – paní Bakerová to neschvalovala – a jít tam v beztvářých nemocničních šatech ve skupině šilenců by se styděl.

Doktor Wilson zvažoval jeho odpověď a pak tiše řekl: „Vrchní sestra z oddělení říká, že se straníte ostatních pacientů.“

„Jen rád sedám sám.“

„Máte z nich strach?“

„Někdy. Chtěl bych domů,“ řekl Frank prosebně.

Doktor Wilson zavrtěl hlavou. „Bolí mě, že by někdo s vaším vzděláním a vaší úrovní měl skončit na veřejném oddělení. Jste přece vlastně doktor Muncaster, ne? Máte doktorský titul?“

„Ano.“

„Vlastně byste neměl být s chudými blázný. Někteří z těch chudých lidí – už sotva mají mozek. Ale nemohu vás jen tak propustit, Franku. Vystrčil jste bratra z okna v prvním patře. Je zázrak, že z toho vyvázl se zlomenou rukou. A to nemluvím o křiku o konci světa. Někdo to slyšel až na ulici. Je tu pořád neuzavřeně policejní vyšetřování: způsobit vážné tělesné poškození je delikt, za který může jít člověk do vězení. Váš bratr našťestí nechtěl trestní stíhání. A je to tak, že jste byl označen za nepřičetného a musíte tu zůstat, dokud se nevyлéčíte. Jak se vám vede se sníženou dávkou largactilu?“

„Dobře. Uklidňuje mne.“

Doktoru Wilsonovi se v obličeji mihl samolibý úsměv. „Dobrá. Jsme jedna z prvních britských léčeben, které používají largactil... Byl to můj nápad. Je to francouzský lék, víte, tak je s dovozním clem dražší. Ale přesvědčil jsem správní radu. Můj bratranec pracuje na ministerstvu zdravotnictví, což mi dává určitý vliv.“ Usmál se s mírnou nadřazeností.

„Mám po něm vyschlo v ústech. A jsem unavený.“

„Uklidňuje vás. To je za těchto okolností hlavní věc.“

„Nikdy už nic takového neudělám.“

Lékař sepnul ruce do podoby vížky. Ruce měl malé a překvapivě jemné. „Především je otázka, proč jste to udělal?“

„Nevím.“

„Jestli vám máme pomoci, musíte o tom mluvit.“ Našpulil malá ústa. „Vy věříte, že nadchází konec světa? Někteří nábožensky založení lidé tomu věří.“

Frank zavrtěl hlavou. Konec světa přijít mohl, ale náboženství s tím nemělo nic společného.

Doktor Wilson pokračoval. „Když jste sem přišel, ptali jsme se vás na vaše vyznání. Řekl jste, že vaše matka byla spiritistka, ale vy sám v Boha nevěříte.“

„Ano.“

„Brala vás matka do spiritistických kostelů?“

„Ne. Pořádala doma seance se ženou, která tvrdila, že umí navázat kontakt s mrtvými.“

„Myslíte, že to ta žena dokázala?“

„Ne,“ odvětil Frank kategoricky.

„Takže v nic z toho nevěříte?“

„Ne.“

„Kromě bratra nemáte žádné příbuzné?“

„Ne.“

„Nikdo za vámi nebyl na návštěvě.“

„V laboratoři mě nikdy neměli rádi. Nehodil jsem se tam.“ Frank cítil, že mu do očí stoupají slzy.

„Ano, je to stigma, lidi psychiatrická léčebna děsí. I příbuzní obvykle po nějakém čase přestanou chodit.“ Lékař se posunul na židli. „Ale kdybychom vás dali do soukromé vily, což by podle mne pro vás bylo vhodnější, bude rada potřebovat peníze.“

„Já peníze mám. Vaše administrativa je jistě může nějak dostat.“

Doktor Wilson se zahořkle usmál. „Budete-li si přát, můžeme mluvit jasně a přímo, ne? Problém je v tom, Franku, že když jste blázen, musí vaše peníze spravovat poručník. Takový je zákon. Proto potřebujeme nějakého příbuzného.“

„Příbuzný je jen můj bratr. A řekli mi, že odjel zpátky do Ameriky.“

„My to víme. Zkoušeli jsme s ním navázat kontakt.“ Doktor Wilson zvedl obočí. „Dokonce jsem podstoupil i to, že jsem mu volal na univerzitu do Kalifornie. Ale tam řekli, že tam není, že pracuje na vládním úkolu a není možné ho kontaktovat.“

„A neozval se,“ řekl Frank trpce.

„Mluvíte, jako byste se na něj zlobil. Musel jste se hodně zlobit, abyste udělal, co jste udělal.“

Frank neřekl nic.

„Proč jste se stal vědcem jako váš bratr?“ zeptal se doktor Wilson znovu konverzačním tónem. „Chtěl jste s ním soutěžit?“

„Ne,“ odpověděl Frank unaveně. „Jen jsem měl zájem o vědu, o geologii, o to, jak stará je Země, jaké je to zrnko ve vesmíru, na němž žijeme. Dělal jsem to *kvůli sobě*.“ Pronášel to s náhlou naléhavostí.

„S Edgarem to nemělo nic společného?“

„Nic.“

„Franku, abych vám mohl pomoci, musíte mi toho říci víc. Přemýšlím o tom, že by možná pomohla léčba elektrickými šoky, že by vás dostala z té uzavřenosti. Budeme o tom muset začít uvažovat.“

Odpoledne Franka odvedl skotský sanitář Ben zpátky na oddělení. Přestalo pršet. Světlo už začínalo umdlévat. „Jak to šlo?“ zeptal se Ben.

Frank se na něj podíval. Myslí mu proběhlo, že ho možná doktor Wilson požádal o zprávu o tom, co Frank říkal. A tak se raději vrátil ke své základní odpovědi. „Nevím.“

„Máte štěstí, že jste vzdělanej a ze střední třídy. Wilsona nezajímají chronický případy, chudý magoři bez peněz, kteří jsou na oddělení léta. Vůbec si myslí, že je pro tohle místo až moc dobřej. Jeho otec byl doktor a jeho bratranec je úředník na ministerstvu zdravotnictví. Starej snob. Třída je všechno.“ Ben mluvil klidně, ale v podtónu bylo slyšet zatrpkllost.

„Mluvil o šokové léčbě,“ řekl Frank váhavě. Polkl. „Zaslechl jsem, jak o ní diskutují ostatní pacienti.“

Ben se ušklíbl. „Není to nic pěknýho. Připoutaj vás koženýma řemenama a pouštěj vám do mozku elektrický šoky. Říkají, že to léčí deprese. Myslím, že někdy jo. Ale jsou pak uvolněnější a je s nimi snadnější práce. A mají brát anestetika.“

„Bolí to?“

Ben zavrtěl hlavou.

„Viděl jste, jak se to dělá?“

„Jo.“

Frankovi se rozbušilo srdce. Zhluboka nabral dech. Zmrzačená ruka ho bolela, a tak si masíroval dva atrofované prsty. Jejich kroky na mokré cestě šplouchaly.

Ben řekl: „Existujou horší věci. Lobotomie – každých pár měsíců je přijíždí provádět chirurg z Londýna. Oddělí vám části mozku. Kriste, ty pacienti potom. Nebojte se, to vám neudělají.“ Ben na Franka provinile pohlédl. „Promiňte, že jsem se o tom zmínil.“

Frank se opatrně zeptal: „Z které části Skotska pocházíte?“

„Z Glasgow.“ Ben se usmál. „Glesca. Vy znáte Skotsko?“

„Chodil jsem do školy nedaleko Edinburghu.“

„Myslel jsem si, že jsem zaslech stopy přízvuku z Morningside. Do jedny z těch edinburskejch veřejnejch škol?“

„Ano.“

„Která to byla?“

„Strangmans,“ odpověděl Frank rychle. Chtěl změnit téma.

„Slyšel jsem, že to tam může bejt drsný. Ještě drsnější než v glasgowských školách.“

„Ano.“

„Pořád slyším, že jsou tam veřejný školy právě tak tvrdý jako v Anglii.“

„Ano, možná jsou,“ řekl Frank a snažil se ovládnout hlas. „Než jsem tam vešel, slyšel jsem ve zprávách o novém zákonu, který chystají, o nucené sterilizaci. Doktor Wilson o tom něco četl.“

„To je jen pro mentálně postižený a pro ty, který označej za morálně degenerovaný. Wilson bude docela rád, až je uvidí sterilizovaný. Vidí v nich spodinu společnosti, něco odpornýho.“ V Benově hlase znovu zazněl tón trpkosti. Podíval se na Frankovu ochromenou ruku. „Co se vám stalo?“

„Nehoda. Ve škole.“ Frank se k němu obrátil. „Chci se odtud dostat.“

„To nejde, dokud Wilson neřekne, že jste už zase přičetnej.“ Ben se zamyslel a pak dodal: „Nebo to někdo může ovlivnit, možná by vás přemístili, třeba na soukromou kliniku. Co váš bratr?“

Frank zoufale zavrtěl hlavou. „Edgar mu ani nezvedne telefon.“

„A co lidi tam, kde pracujete?“

„Doktor Wilson se mě na to ptal. Nemají zájem. Vlastně mě na katedře nechťejí. Vím to už nějakou dobu.“ Frankova tvář se zkrivila do úsměvného úšklebku.

Došli ke dveřím hlavní budovy. „Chystám se chvíli pracovat na vašem oddělení,“ řekl Ben. „Možná vám můžu pomáhat hledat někoho, kdo by vám pomohl.“

„Nikdo takový není.“

„A co lidi, který jste znal ve škole? Nebo na univerzitě? Musel jste chodit na univerzitu.“

Frankovi přišel na mysl David Fitzgerald; jednou na podzim s ním večer seděl v jejich pokoji v Oxfordu a povídali si o Hitlerovi a appeasementu. Vzpomněl si, jak ho překvapilo, když si uvědomil, že poprvé v životě někoho skutečně zajímá, co říká. Frank nemohl pochopit, proč si sanitář Ben myslí, že by to tak mohlo být. Nebyl s Davidem ve styku spoustu let, ale najednou mu byl bližší než kdokoli jiný. „Tam by možná někdo byl,“ řekl opatrně.

Šestá kapitola

PŘÍŠTÍ ČTVRTEK ŠEL DAVID jako obvykle v osm do práce, kráčel ulicí ke Kenton Station v buřince, černém saku a proužkovaných kalhotách. Naproti domu byl parčík, jen malý trávník s květinovými záhony a na jeho vzdálenějším konci ještě pořád stál jeden z hranatých betonových krytů, postavených v roce 1939 v očekávání náletů, které nikdy nepřišly; byl přikrčený, ošklivý a už opuštěný. Děti tam někdy chodily kouřit; existovala petice městské radě. David kynul sousedům, mužům, kteří byli oblečení v podobné uniformě a také mířili na stanici. Bylo jasno a svěže, chladno, jaké bývá v polovině listopadu. Z jeho dechu se před ním tvořil obláček, jaké vypouštěl výfuk jeho starého Austinu Seven.

Metro bylo přečpané, vzduch hustý cigaretovým kouřem. David visel na držadle a četl si *The Times*. Tučný titulek oznamoval: „*Beaverbrook a Butler dnes letí do Berlína na ekonomická jednání.*“ To bylo nečekané – včera večer o tom ve zprávách nic nebylo. *Optimismus v nových obchodních vztazích s Německem*, pokračoval článek. David uvažoval, co za to Němci budou chtít.

Victoria Station byla přeplněná, velikým vestibulem procházely tisíce lidí, kteří jeli do práce, pára a kouř z vlaků stoupaly k vysokému stropu. U vchodu na nástupiště stála skupina německých vojáků v šedých uniformách, možná jeli na základnu na ostrově Wight. Byli velmi mladí, smáli se a žertovali. Možná byli v Londýně na dovolené. Ti z posádky na ostrově Wight patřili ke šťastlivcům; nekonečný mlýnek na maso ruské fronty zabíjel chlapce, jako byli oni, už jedenáct let, a pravděpodobně si nakonec vezme i tyhle.

David šel po Victoria Street k Parliamentary Square, pak nahoru na Whitehall k ministerstvu pro dominia. Sykes byl zase ve službě za stolem. „Dobrý den, pane Fitzgeraldde. To je zase chladný den, pane.“

Výtah byl plný, a jak stoupal, bolestně skřípal. David stál vedle Daniela Brightmana z ekonomického odboru, který nastupoval do služby ve stejnou dobu. Stejně jako David měl za sebou gymnázium, ale po letech si osvojil línou řeč vyšší vrstvy. „Další den v solných dolech,“ řekl.

„Ano. Hodně práce?“

„Dneska je schůze s Australany o obilních tarifech.“ Povzdechl si. „Předpokládám, že zas budou jako obvykle křičet. Radosti impéria.“

David vystoupil ve druhém patře a prošel podatelnou. Všichni úředníci byli na svých místech. Carol se na něj za přepážkou od svého psacího stolu usmála a rychle mu zamávala. Usmál se na ni také a provinile si vzpomněl, co dělal v neděli.

Starý Dabb, který na přepážce kontroloval kartotéku, vzhlédl. „Pane Fitzgeraldde,“ řekl. „Jen na slovíčku, jestli mohu.“

„Samozřejmě.“ David si všiml lupů na starcově límci.

„Znepokojilo mne, pane,“ řekl archivář hlubokým smutným hlasem, „když jsem viděl, že jste nechal svazek ke schůzi vysokých komisařů včera večer na přepážce, aniž by úředník podepsal převzetí.“ Smutně zavrtěl hlavou. „Ta chvilka teď může ušetřit hodně zmatků později.“

„Omlouvám se, Dabbe, měl jsem moc práce. Už se to nestane.“

Bylo to poklidné ráno; David zavolał na jihoafrický odbor a probíral, kdo by se mohl zúčastnit setkání, o něž požádali úředníci SS. Ten týden už několikrát mluvit s dychtivým mladým Afričanem a zdůrazňoval nutnost utajení. „Učíte Rusy, kdo je šéfem, co?“ hihňal se Jihoafričan. „Němci se nehodlají usídlit v Kongu, mají dost a dost práce se snahou osídlit Rusko.“

Ne, pomyslel si David, chtějí Kongo jen plnit, jako to dělali Belgičané. David nenáviděl ty lidi apartheidu i jejich přátelství s nacisty, ale když hovořil s úředníky SS, kteří šli – samozřejmě bez uniforem – do jihoafrického odboru, byl oficiální, chladně zdvořilý.

Pak studoval zprávu o blížícím se birminghamském Imperiálním týdnu, kde měly být stánky různých vysokých komisí a kterého se měly se účastnit důležité podniky jako Unilever a Lonrho. Pomyslel si, že by si mohl jít v poledne zaplavat do bazénu ve svém nedalekém klubu. Pořád miloval ponoření do prázdného klidného ticha.

Pozdě dopoledne někdo úsečně zaklepal na dveře a vešel zamračený Hubbard.

„Přišel vzkaz od státního tajemníka. Máme na schůzi vysokých komisařů trvat na uspořádání korunovace.“

„The Times napsaly, že ji možná spojí s oslavami Hitlerova dvacátého výročí.“

Hubbold se pousmál. „Ach ano, Times. Ty vždycky v našich myslích zasazují ta správná semena. Ostatně pokyny shora jsou pro každého zdržování. Je to nepříjemné, když víte, jak bláznivě jsou vysocí komisaři loajální k trůnu. Budou chtít vědět, jestli to bude na jaře nebo v létě a jestli bude šaty navrhovat Hartnell. Škoda, že budeme muset říct, že nic není rozhodnuto, dá nám to víc času na choulostivé záležitosti ve všech ostatních činnostech. Dostal jsem vzkaz, že Kanadáné mají zase přijmout protižidovské zákony.“

„Přišlo to z kanadského odboru, pane?“ zeptal se David s náhlou ostražitostí.

„Oficiálně ne,“ usmál se Hubbold. „*Arcana imperii*, to víte. Tajnosti majestátu.“ Měl rád, když se o něm vědělo, že má vlastní zdroje informací; byl to pro něj další znak nadřazenosti. Někteří Davidovi kolegové si se svými nadřízenými říkali jménem, ale Hubbold Davidovi nikdy ani nenavrhl, aby vynechal „pane“. Teď pokračoval. „Ministr se spíš dostane do rozpaků, když něco přijde. Mimochodem, je pro vás užitečné vědět, jaké budou nuance.“

Krátce po jedenácté na Davidovy dveře zaklepal ministerský poslíček. Dal mu dopis v obálce ministerstva pro kolonie: *Můžeme se na oběd v klubu sejít ve 13.15, a ne ve 13.30? Geoff.*

Když poslíček odešel, David se zamračeně posadil. Byl to kód, který znamenal, že si musejí o něčem promluvit, a měli se sejít v klubu Oxford a Cambridge ve čtvrt na dvě. Pokud možno spolu nikdy netelefonovali, protože se šušovalo, že telefony státní služby běžně odposlouchává Zvláštní oddělení. David si zapálil cigaretu a znepokojeně vyhlížel oknem na Whitehall. Něco takového se předtím stalo jen jednou, když dostal Jackson předem informaci o štáře v bordelech v Soho a odvolal pravidelnou schůzku v bytě.

David odešel z úřadu v jednu a vydal se k Trafalgarskému náměstí. Na podstavci Nelsonova pomníku byl umístěn velikánský plakát: *Potřebujeme export. Pracujeme nebo chceme pracovat. Výzva britské vytrvalosti.* David přemýšlel, co mají obchodní rozhovory s Německem přinést: mají volks-wageny nahradit hillmany a morrisky, supící po Trafalgarském náměstí?

Zahnul do Pall Mall. Kolem pomalu přešli dva pomocní policisté v modrých uniformách a čapkách se zbraněmi u pasu a pozorovali kolem-

jdoucí. Zároveň hlídkovali na druhé straně ulice další dva. Něco se dělo. Vybavil si, že Sarah se dnes chystá do města na nějakou svou schůzku. V neděli se po rozmluvě o Charliem milovali, což se dělo stále vzácněji. Měl pocit lhostejnosti, krátká chvíle vřelosti byla brzy pryč.

David vešel do klubu. Z jídelny se nesl šum hovoru, ale on šel rovnou do knihovny. V poledne tam vždycky chodilo jen málo lidí, a teď tam byl Geoff sám, seděl v křesle s výhledem na dveře. David si sedl proti němu.

„Dostal jsem tvůj vzkaz,“ řekl potichu.

„Díky, žes přišel.“ Geoff se předklonil. „Mám vzkaz od Jacksona. Chce přesunout zítřejší schůzku na dnešek.“

„Nevíš proč?“

„Ne. Dozvěděl jsem se to těsně předtím, než jsem tě kontaktoval. Jen že tam máme být. V sedm hodin.“

„Sarah mě čeká doma. Nemůžu říct, že jsme si mimořádně domluvili tenisový zápas. Na takovýhle vzkaz to nejde.“ David si pomyslel – *moje žena se stává někým, komu lžu*. Vzdechl si. „Něco vymyslím.“

„Promiň. Víím, že je to těžké. Pro mě je to snazší, žiju sám.“

David se podíval na přítele. Zdá se unavený, nervóznější než obvykle. „Jak se mají rodiče?“ zeptal se.

„No, ti jedou ve svých kolejkách.“ Geoff byl stejně jako David jedináček, jeho otec byl obchodník v penzi. Oba jeho rodiče žili klidným životem v Herfordshire a točili se kolem kuželek, růží a golfu. „Pořád se ptají, jestli jsem potkal nějakou krásnou dívku,“ dodal Geoff. „Jsem v pokušení říct, že ty, které znám, teď moc hezké nejsou.“ Trhaně se zasmál a změnil téma: „Co tvůj táta?“

„Má se dobře. Dostal jsem minulý týden dopis. V Aucklandu je jaro, jel se minulý týden s bratrovou rodinou podívat do Rotorua. Pro jednu nepršelo.“

„Pořád ještě nepotkal nějakou krásnou novozélandskou vdovu?“

„Ten se nikdy znovu neožení. Byl mamince příliš oddaný.“

Geoffovou tváří se mihl stín; David vytušil, že myslí na tu ženu v Keni. Změnil téma: „Slyšel jsi, že Beaverbrook letěl do Berlína?“

„Ano. Podle klubových tamtamů se s ním Hitler nebude schopen sejít.“

„Možná je pravda, že je Hitler mrtvý, neukázal se už na veřejnosti – jak dlouho? Dva roky?“

Geof přesvědčeně zavrtěl hlavou. „Není mrtvý. Nacističtí vůdci by bojo-

vali o jeho korunu: Když zemřel Göring, rvali se o jeho ekonomickou říši jak krysy.“

„Přál bych si, aby byl Hitler mrtvý.“

„Amen,“ odvětil Geoff procítěně.

V době, kdy David vyrůstal v Barnetu, moc nepřemýšlel o tom, že je Ir. Věděl, že se Irsku dělo něco špatného a rodiče ho jako velmi malého odvezli do Anglie. Rodiče jeho otce stále žili v Dublinu, občas k nim jezdili na návštěvu, když byl David malý, a když mu bylo deset let, oba v rozmezí šesti měsíců zemřeli. Jeho matka o své rodině nikdy nemluvila a David během let usoudil, že tam došlo k nějaké hádce.

Z matčiny strany vždycky existovala tíha očekávání. Davidův otec byl solidní, klidný a bezstarostný člověk, ale Rachel Fitzgeraldová byla drobná, hubená a snadno se nechala vyvést z míry, byla vždycky zaměstnaná a na manžela i na Davida, na pomocníci v domácnosti i na své kamarádky z Konzervativního klubu stále mluvila hlubokým zpěvavým hlasem. Když nemluvila, obvykle poslouchala rádio, prozpěvovala s ním melodie anebo je překvapivě dobře hrála na klavír v jídelně. Věčně Davidovi říkala, aby se ve škole pořádně učil; od války byla v zemi velká nezaměstnanost a bylo důležité získat kvalifikaci. Mluvila ustaraně, jako kdyby mohlo něco náhle přervat její klidný, bezpečný život.

David byl klidný a uzavřený jako otec. Také vypadal jako on, i když měl zvlněné vlasy jako matka, jenže černé, a ne zrzavé. „Ty a tvůj táta,“ říkala matka, „jste jak dva hrášky z jednoho lusku. Až vyrosteš, budeš děvčatům lámat srdce.“ David rudl a mračil se. Miloval matku, ale někdy ho doháněla k šílenství.

David chodil do soukromé školy a pak, když mu bylo jedenáct, snadno udělal zkoušky na gymnázium. Když dostal výsledky, řekl mu otec, že je chytrý kluk, a hleděl na něj přes jídelní stůl rozzářeně a spokojeně, ale maminka se na něj podívala urputně. „Davy, chlapče, je to tvá životní šance. Budou od tebe čekat důkladnou práci, to si teď můžeš být jistý. Snaž se, ať může být maminka pyšná.“

„Mami, prosím tě, říkej mi Davide, a ne Davy.“

„Stává se z tebe pravý akurátní mladý Angličan.“ Natáhla se přes stůl a načechrala mu vlasy. „Hlavička kučeravá. Jé, a jak se mračí na svou maminku.“

David si na gymnáziu vedl dobře. Zprvu ho zaskočila silná upjatost učitelů v černých talárech, poslušnost a ticho, jež vyžadovali, a spousta domácích úkolů, ale brzy se přizpůsobil. Snadno získával přátele, byť nikdy nebyl vůdčí typ a vždycky se držel trochu stranou. V prvním pololetí mu třídní násilník začal říkat Paddy a Blátošlap. David ho chvíli přehlížel, nechtěl dělat potíže, ale jednou ten kluk řekl, že jeho matka byla irská křupanka a David se na něj zničehonic vrhl a srazil ho na zem. Učitel viděl, že se perou, oba kluci dostali rákoskou, ale násilník pak už Davida nechal na pokoji.

Patřil k lepší části třídy. Byl dobrý i ve sportu, v juniorském ragbyovém týmu, i když hra ho moc nebavila. Byl velmi dobrý plavec a miloval potápění – vyšplhat po žebříčku na prkno a skočit, prorazit klidnou vodní hladinu a nořit se dolů, dolů do mlčenlivého světa pastelové modři. Později nastoupil při školních závodech. Účastnil se jich malý zástup diváků, kteří sledovali závod a povzbuzovali závodníky, ale to nejlepší stejně pořad bylo narazit na vodu a zapadnout do ticha.

Vyhrával poháry a matka trvala na tom, že patří na krbovou římsu. Jednou nebo dvakrát přišel David ze školy v době, kdy se za matkou zastavily kamarádky na čaj; pak ho zavolala do obývacího pokoje a řekla: „To je můj Davy, ten, co vyhrál všechny ty poháry. Podívejte se, jaký se z něj stal pěkný hoch. Ale Davy, nekoukej se tak. Vidíte, jak se červená.“ Dámy se shovívavě usmívaly a David prchal do svého pokoje. Nesnášel pozornost. Chtěl být jako jiní kluci, být obyčejný.

Když mu bylo osmnáct, dělal přijímací zkoušky na Oxford. Přípravoval se na ně na mimořádných hodinách a poprvé v životě se cítil unavený a nejistý, zda zvládne úkol, který má před sebou. Matka mu nepomohla tím, že stále mluvila o zkouškách a naléhala na něj, že by neměl večer chodit ven a měl věnovat veškerý čas studiu. Začala vypadat napjatě a později nemocně. Někdy ji rozrušily zprávy v novinách; bylo to v roce 1935, kdy byli v Německu u moci nacisté a Italové vpadli do Habeše. Na rozdíl od některých svých kamarádek z Konzervativního klubu si paní Fitzgeraldová myslela, že Hitler a Mussolini jsou zrůdy, které ze světa udělají hromadu trosek, a nikdy ji neomrzelo to říkat. Ale nejen to – začala hubnout a zdroje jejího nekonečného povídání vyschly, jako když se zavře kohoutek. David zjistil, že mu to chybí. Přemýšlel, jestli to bylo kvůli starostem o jeho zkoušky, a měl zlost a zároveň se cítil provinilý a bezmocný. Dělal,

co uměl, jako vždycky. Proč to nikdy nestačilo? Začal k ní být úsečný a hulvátský.

Jednou si u večere začala stěžovat, že David marní čas plaveckým tréninkem. David ztratil náladu a řekl jí, že je uvřískaná Irka. Rachel se rozplakala, odešla do své ložnice a práskla dveřmi. Davidův otec, který se sotva kdy rozzlobil, na něj začal křičet, aby měl k matce náležitou úctu, a pohrozil, že mu jednu vrazí, jestli s ní bude ještě jednou tak mluvit, ačkoliv David už byl tak velký jako on.

Toho dne, kdy přišla zpráva, že Davida přijali na Oxford, mu otec tiše řekl, že mu musí o něčem povědět. Vzal ho do jídelny. Posadili se a otec se na Davida zahleděl tak, jak se na něj předtím nikdy nedíval, vážně a smutně. „Tvoje matka je těžce nemocná,“ řekl jemně. „Obávám se, že dostala rakovinu.“ Hlas se mu chvěl. „Nechtěla, abych ti to říkal, dokud nebudeš mít po zkouškách, nechtěla tě trápit. Ale teď – no, cítí se velice špatně a bude muset mít ošetřovatelku. Vlastně ji měla mít už dřív.“

David chvíli tiše seděl. Pak řekl zlomeným hlasem: „Byl jsem k ní hrozný.“

„Nevěděls to, synku.“ Otec na něj hleděl vážně. „Ale teď se k ní musíš chovat hezky. Nebude s námi dlouho.“

David učinil něco, co neudělal od doby, kdy byl ještě malé dítě: položil si hlavu do dlaní a plakal a vzlykal. Celé tělo se mu chvělo a otřásalo. Otec k němu přistoupil a opatrně mu položil ruku na rameno. „Já vím, synu,“ řekl. „Já vím.“

Celé léto David pro matku dělal, co mohl. Pomáhal pomocnici v domácnosti i ošetřovatelce, věnoval se práci kolem domu a nosil matce jídlo. Sžíral ho pocit viny – o to větší, že se její dravá, vlastnická láska vytratila do vyčerpané bezmocné závislosti. Někdy jí pomáhal z postele a do postele, byla už jen kost a kůže. Statečně se usmívala, třesoucím se prstem se dotýkala jeho tváře a dýchavičně říkala, že je hodný chlapec, že to vždycky věděla.

Byl u ní, když umírala, a jeho otec seděl na druhé straně postele. Byla teplá srpnová sobota a on měl za pár týdnů odjet do Oxfordu. Rachel střídavě upadala do bezvědomí a apaticky sledovala, jak zapadá slunce. Pak se najednou podívala přímo na Davida. Promluvila na něj hlasem plným smutku a některým slovům nebylo rozumět. Byl to jen hlasitější šepot: „*Ich hob dich lieb.*“

David se obrátil k otci. Ten se naklonil a stiskl své ženě ruku. „Nerozuměli jsme ti, miláčku,“ řekl.

Zamračila se a pokusila se soustředit, ale pak jí ruka klesla nazpět a život z ní vyprchal.

Potom mu otec řekl pravdu. „Rodina tvé matky byli Židé. Přišli odněkud z Ruska. Z carské říše jich za pogromů hodně odjelo do Ameriky. Rodiče tvé matky, tví prarodiče, odjeli z Ruska s tvou maminkou a jejími třemi sestrami. Bylo jí tehdy osm let.“

David zavrtěl hlavou, snažil se to pochopit. „Ale jak se z ní stala Irka?“

„Na emigraci se podílela spousta nepoctivců. Rodiče tvé matky neuměli ani slovo anglicky. Loď je přivezla do Dublinu, a oni si mysleli, že tam na ně čeká loď do Ameriky, jenže tam zůstali, uvízli v Irsku. Tvůj dědeček byl umělecký truhlář, a navíc velmi dobrý, a s pomocí několika dalších Židů se mu podařilo otevřít obchod. Řídil úspěšný podnik. Děti vyrůstaly a mluvily anglicky. Povzbuzovali je k tomu, aby se myšlením příliš nelišily. Myslím ale, že někde v hloubi nikdy nezapomněly svou mateřštinu.“

„Maminka mluvila rusky?“

„Ne. Židé ve východní Evropě měli vlastní jazyk, jidiš. Je to jako němčina, ale jiné. Feldmanovi, tak se rodina jmenovala.“ Úzkostlivě se usmál. „Zní to pořádně židovsky, co?“ Pak se nadlouho odmlčel. „Po mnoha letech se tvá matka stala učitelkou hudby. To bylo těsně předtím, než jsem ji potkal. Přišlo velikonoční povstání a poměry byly drsnější. Pan Feldman se rozhodl prodat obchod a odjet do Ameriky. Měl tam příbuzné. Lepší pozdě než nikdy, ne?“ Znovu se nevesele usmál. „Trval na tom, že pojede celá rodina. Tvoje matka ale nechtěla, chtěla zůstat v Irsku. Ukázaly se i další problémy: rodina byla velmi zbožná, ale ona si myslela, že je to všechno nesmysl, právě tak jako já. Pohádali se, její rodiče a sestry odpluli a ona nikoho z nich už nikdy neviděla. Nikdy jí nepsali, otec tam byl hlavní kohout na smetišti a úplně ji odřízl. Řekl bych, že pan Feldman byl ve skutečnosti kus starého tyрана. Nevím, kde jsou teď její sestry. Ani nemám jak jim dát vědět, že umřela,“ dodal sklíčeně.

„Proč jste mi to nikdy neřekli?“

„Ale synu, mysleli jsme, že bude lepší, když se budou všichni domnívat, že tvoje matka je Irka. Tolik chtěla, abys to někam dotáhl, a věděla, že tady –“ oči se mu zúžily – „no, že to tady není takové, jako to bylo v Rusku

nebo jako je to teď v Německu, ale existují předsudky. Vždycky existovaly. Neoficiální kvóty pro Židy. I gymnázium má nějakou kvótu, víš.“ Vážně na Davida pohlédl. „Tvoje matka chtěla na své kořeny zapomenout – pro tvé dobro. Její přistěhovalecké záznamy byly zničeny při nepokojích, zjistil jsem, že jsou pryč. Naše svatební potvrzení udává její národnost jako britskou – Irsko bylo tenkrát samozřejmě britské.“ Náhle v něm vybuchl hněv. „Rozdělovat lidi podle národnosti a náboženství je to nejhorší, nevyvolá to nic než bídu a prolévání krve. Podívej se na Německo –“

David seděl a přemýšlel. Ve škole bylo několik židovských chlapců, kteří odcházeli ze shromáždění při ranní modlitbě. Na hřišti na ně občas někdo zavolal Iciku nebo židáku. Bylo mu jich líto. Existovalo dost předsudků vůči Irům a on věděl, že být Žid je horší.

Řekl: „Tak já jsem Žid.“

„Podle jejich pravidel ano, protože tvá matka byla Židovka. Ale pokud šlo o nás, nebyli jste ani Židé, ani křesťané. Nejsi obřezaný ani jsi nebyl u konfirmace, a –“ otec se natáhl a vzal ho za ruku – „jsi jen mamčin Davy a můžeš být, čím se ti zachce.“

„Necítím se jako Žid,“ řekl David tiše. „Ale co to je, cítit se jako Žid?“ Zamračil se. „Ale když maminka nechtěla, abych to věděl, proč – proč na mě mluvila v jidiš? Co říkala, tati?“

Otec zavrtěl hlavou. „Je mi líto, synu, nevím. Nikdy mi to neřekla. Myslel jsem, že to všechno zapoměla. Možná se na konci její nebohá mysl vrátila nazpět.“

David plakal, bez ustání mu tekly slzy. Seděli s otcem mlčky na dlouhé pohovce. Když Davidův pláč polevil, otec se naklonil a vzal ho za rameno. „Není potřeba, abys to někdy někomu říkal, Davide. Nemá to žádný smysl, jen by tě to sráželo zpět, a to by si tvoje matka nepřála. Může to být naše tajemství.“

David k němu vzhlédl a přikývl. „Rozumím,“ řekl ztěžka. „Rozumím. Máš pravdu. A kvůli ní to tak udělám. Jsem jí vděčen, tak vděčen.“

„Bude to i pro tebe lepší.“

A bylo. V letech po berlínské smlouvě mu jeho mlčení zachránilo práci, celou kariéru. Ale vždycky nějaká jeho část cítila, že si nezaslouží, co má; měl pocit provinění a strach, ale také podivný pocit spřízněnosti pokaždé, když na ulici potkal někoho se žlutým odznakem – každým rokem vypadali ubožeji a opuštěněji.

Sedmá kapitola

VE ČTVRTEK RÁNO JELA SARAH METREM do Londýna na schůzi Londýnského výboru pro pomoc nezaměstnaným do Friends House v Euston Road. Po cestě si četla knížku z knihovny, *Mrtvou a živou* od Daphne du Maurierové. Dostala se ke scéně, kdy šílená hospodyně paní Danversová nutí druhou paní Winterovou, aby skočila z okna: „*To vy jste ten stín a ten duch. To vy jste zapomenutá, nechtěná a odstrkovaná. Proč nenecháte Manderley jí? Proč neodejdete?*“ Sarah se ta kniha nelíbila; byla sice přesvědčivá, to jistě, ale pochmurná. Kromě milostných románů a detektivek však nyní byly přihrádky knihoven tak chudé. Tolik spisovatelů, které měla ráda, bylo teď těžké sehnat – Priestleyho, Foerstera, Audena – lidi, kteří se před smlouvou a po ní stavěli proti vládě a kteří stejně jako jejich díla zmizeli z pohledu veřejnosti.

Opřela se na sedadle. David se s ní od neděle už nemiloval. Miloval se s ní už stále méně a méně. Po většinu manželského života bylo jejich milování pomalé a jemné, ale když k němu docházelo v poslední době, byla v tom jakási neklidná naléhavost, a když do ní vstoupil, zasténal, jako by mu nedávala lásku, ale bolest. *To jste vy, ten stín a ten duch*. Přejela si rukou přes obličej. Jak k tomu došlo? Vzpomněla si na jejich první setkání, na tanec v tenisovém klubu v roce 1942.

Stála s nějakým kamarádem a její pohled upoutal David, který si v koutě s kýmisi povídal. Byl klasicky hezký, štíhlý a svalnatý, ale ji na něm upoutala jakási krása, jemnost, a dokonce smutek. Zachytil její pohled, omluvil se příteli a šel ji požádat o tanec, sebejistě, ale zároveň se zvláštní pokorou. Sarah tehdy nosila mikádo – tak dlouho, dokud ta móda trvala – a když kroužili po podlaze na hudbu tanečního orchestru, pronesla jednu ze smělých poznámek, řekla, že by si přála mít přirozeně vlnité vlasy. Zasmál se a řekl s klidným humorem, který teď, jak se zdálo, úplně zmizel: „*To jste mě neviděla v natáčkách.*“

V následujícím roce – 1943 – se vzali a krátce nato Davida vyslali na dva roky do kanceláře britské vysoké komise v Aucklandu. Na Novém Zélandu už byl Davidův otec – starší a zakulacenější verze Davida, ale se

širokým irským přízvukem. Všichni tři spolu často debatovali o zhoršené politické situaci doma; byli na stejné straně, obávali se spojení s Německem a pomalého, plíživého autoritářství v Anglii. Bylo to však ještě před volbami v roce 1950 a Churchill dosud mružel z opozičních lavic v parlamentu, měl na své straně Attleeho a existovala naděje, že se po příštích volbách může situace změnit. Davidův otec chtěl, aby odtamtud neodjížděli, Nový Zéland byl rozhodnutý zůstat demokratickou zemí; existovala tam svoboda myšlení i života, které z Anglie mizely. Po týdnech Sarah už začínala být přesvědčená, i když ji bolelo srdce při pomýšlení, že by opustila rodinu; byl to však David, kdo nakonec řekl „To, co se děje, nemůže vydržet, to v Anglii nejde. Pokud budeme tam, budeme mít hlas. Musíme se vrátit, je to naše země.“ To ještě nevěděli, že je těhotná a čeká Charlieho, kdyby to věděli, možná by tam byli zůstali.

Sarah vyhlédla z okna vagonu. Byl jasný den, ale Londýn vypadal neradostně a špinavě jako vždycky. Najednou si vzpomněla, jak jeli s Davidem na výlet daleko na západ novozélandského Jižního ostrova a stanovali tam ve velkém starém vojenském stanu, který koupili v Aucklandu. Trávili dny mezi obrovskými vzdálenými horami, pokrytými obrovskými kapradinami. V noci slyšeli zvuk stříbrných horských bystrin a cvrkot malých bezkřídlých ptáčků v podrostu, zatímco oni dva se choulili k sobě a smáli se, jak jsou špinaví, rozčuchaní a otrhaní – jako pionýři v divočině nebo jako Adam a Eva v zahradě Eden.

Vyskočila, když metro zavibrovalo a zastavilo v Euston. Strčila knihu do kabelky a vystoupila. V obchodě u stanice už prodávali cesmínu. Do Vánoc scházel necelý měsíc a brzy vypukne předstíraná dobrosrdečnost. Když člověk ztratil dítě, dalo se to těžko snášet.

Sarah přešla vozovku k Friends House. Před kvakerským sídlem jako obvykle hlídkoval policista. Kvakeři protestovali proti násilí v impériu, proti válce v Rusku a pořád si ještě troufali pořádat demonstrace vsedě. Sarah si pamatovala, že když byla malá, myslela na policisty jako na sympatické, solidní ochránce. Nyní byli mocní a obávaní. Filmy v kinech už je nezobrazovaly jako blekotající doplněk soukromých detektivů, ale jako tvrdé chlapičky, bojující proti komunistům, americkým špiónům a darebákům židovského vzezření. Ukázala policistovi průkaz a pozvánku na schůzi, a on jí pokynul, aby šla dál.